

POČIATKY SLOVENSKEJ VOJENSKEJ SPRAVODAJSKEJ SLUŽBY 1939 – 1941

PAVOL ŠIMUNIČ

ŠIMUNIČ, P.: The early beginnings of the Slovak Military Intelligence Service in 1939 – 1941. *Vojenská história*, 2, 16, 2012, pp 39-78, Bratislava.

In this study paper the author analyzes an issue which has so far been treated only marginally by military historiography, more or less, as a partial problem in analyzing the research results on other issues (Slovak Army, regime, Slovakia's suppressive power apparatus, etc.) The author is the first scholar in Slovakia to describe the activities of the Slovak Intelligence Service, based on his own research in the archives. It should be highlighted that the author outlines the issue in a wider context of the internal political and foreign policy developments of the young Slovak State. Great attention is given to the organizational development of the intelligence service in the forming Slovak Army. The author emphasizes the changes in its development and formation in comparison to the previous developments of this Army component over the duration of the 1st and 2nd Czechoslovak Republic. Great attention is paid to the conditions determining the possibilities for building the agency and its operations, especially the Third Reich's attitude towards offensive military intelligence operations under the conditions of Slovak 'satellitism'. In doing so, the author relies on a solid heuristic database, mainly formed by documents of German provenance. Most attention is paid, of course, to the activities of the intelligence service.

Military history. Slovakia. WWII. Military intelligence service. The years 1939 – 1941.

Spracovanie predmetnej problematiky už od začiatku naráža a nepochybne ešte nejaký čas bude narážať na hlavný bádateľský problém, ktorý možno identifikovať už na začiatku výskumu a ktorý bude treba postupne prekonávať. Je ním dosť zrejme heuristická nedostatočnosť v domácich zdrojoch. Vyplýva nielen zo stavu spracovania problematiky, ale aj z celkovej citlivosti pôvodných dôležitých spravodajských materiálov a ich nespornej atraktivity pre ktorúkoľvek zo zúčastnených strán, či už počas vojny, alebo po nej. Z uvedených dôvodov relevantné fondy uložené vo VHA Bratislava nesú výrazné črty následnej selekcie. Z hľadiska ich použiteľnosti pre súčasný vedecký výskum je úplne jedno, či ich vybrali nemecké bezpečnostné orgány po obsadení Bratislavy 1. septembra 1944, boli zničené pred ústupom na prelome marca a apríla 1945, zmocnili sa ich čs. povojnové spravodajské a bezpečnostné orgány, eventuálne sovietski spravodajcovia, alebo boli obeťou dvoch posledných archívnych rozlúk. Pravda je taká, že ak sa aj podarí niečo zásadnejšie nájsť (rozkaz, predpis, smernicu, správu, vyhodnotenie a pod.), tak skôr u adresáta dokumentu, ako u jeho tvorca. Preto si predložená štúdia nekladie vyšší cieľ, než načrtnúť a

spracovať uvedenú problematiku na základe súčasnej úrovne všeobecného poznania a stavu vlastného bádania.

Okolnosti vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939 na nemecký nátlak a vo významnej réžii nemeckých spravodajských služieb, hlavne ich viedenských úradovní, sami osebe nasvedčovali, čie spravodajské záujmy budú dominovať pri vzniku a etablovaní sa nového štátu na medzinárodnej scéne. Nový štátny útvar, výrazne oslabený už pred svojím vznikom Mnichovskou dohodou, Viedenskou arbitrážou a obsadením západných oblastí Slovenska nemeckou armádou 15. marca 1939 súčasne rozbitím Česko-Slovenska a okupáciou českých zemí sa už od počiatku ocitol v štádiu istej spravodajskej otvorenosti, ba priam obnaženosti voči svojim susedom.

Po vzniku Slovenského štátu vyvstali pred vládnuším ľudáckym režimom kardinálne otázky jeho dotvorenia na životaschopný štátny útvar. V zahraničnopolitickej oblasti sa režim spočiatku usiloval dosiahnuť maximálne možnú mieru nezávislosti od nacistického Nemecka a zabezpečiť pomernú časť nástupníctva po bývalej Č-SR. A to v hospodárskej, vojenskej a geografickej oblasti. Hlavne voči Nemecku, Protektorátu Čechy a Morava, Maďarsku a Poľsku.

Režimu sa v priebehu rokov 1939 – 1940 síce podarilo etablovať Slovensko ako subjekt medzinárodného práva, ale s výraznými prvkami neúplnosti v spĺňaní kritérií medzinárodnoprávnej subjektivity.

Vo vnútro politickej oblasti patrila k základným úlohám všestranná politická stabilizácia režimu a vytvorenie fungujúcich štátnych štruktúr a aparátu. Vyžadovalo to konštituovanie mocenských nástrojov, hlavne armády, žandárstva a tajnej polície. Armáda mala plniť nielen vnútornú potlačovateľskú, ale hlavne vonkajšiu obrannú funkciu. V priebehu druhej svetovej vojny sa však objektívne stala nástrojom participácie režimu na agresívnej politike fašistického Nemecka.

Akúkoľvek snahu o jeho väčšiu samostatnosť všeobecne, i v otázkach vojenskej doktríny a stratégie, podviazala už Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom podpísaná 18. marca 1939 vo Viedni a 23. marca 1939 v Berlíne.

Platnosť zmluvy bola dohodnutá na 25 rokov so zakotvenou možnosťou ju predĺžiť. Pri ponechaní formálnej štátnej suverenity Slovenského štátu si fašistické Nemecko Ochrannou zmluvou, z ktorej vychádzala i na ňu nadväzovala celá sústava ďalších zmlúv, kontrolných a dohliadajúcich mechanizmov, zabezpečilo vysoký stupeň ovládania všetkých úsekov jeho života.

Za prvé obdobie začleňovania Slovenska do nemeckej mocenskej sféry možno považovať obdobie od vzniku samostatného Slovenského štátu v marci 1939 po účasť na vojne proti Poľsku.

Definitívnejšie postavenie v nemeckej mocenskej sfére, aspoň na čas trvania druhej svetovej vojny, zdieľalo Slovensko až po porážke Poľska. Nie však preto, ako sa to snažila vsugerovať ľudácka propaganda, že Slovensko, ako „prvý nemecký spojenc vo vojne“, si vyslúžilo vďačnosť Nemeckej ríše. Ale hlavne tým, že sa zásadným spôsobom zmenilo geopolitické postavenie Slovenska.

Bývalá Slovenská republika (SR – od 21. júla 1939 – pozn. P. Š.), ktorej územná integrita bola narušená prisúdením ďalších východných území Maďarsku 4. apríla 1939 a vytvorením Ochranného pásma na západnom Slovensku, už na základe Zmluvy o ochrannom pomere, precizovanej zmluvou z 12. augusta 1939, kde bola rozsiahlo suspendovaná moc ľudáckeho režimu a prenesená na nemeckého veliteľa, sa tak ešte hlbšie vklínila do

nemeckej sféry i geograficky. Ak pri svojom vzniku mala štátne hranice s Maďarskom a s relatívne samostatným Poľskom a krajinské hranice s Podkarpatskou Rusou, od marca do začiatku októbra 1939 sa to zmenilo. A to tak, že na severe a západe hraničila s oblasťami plne ovládanými Nemcami a na juhu s Maďarskom nadobúdajúcim čoraz viac pozíciu nemeckého spojenca s rastúcim významom. Priamo úmerne tomu rástli i maďarské ambície na získanie ďalšieho, prípadne i celého územia Slovenska.

Slovensko, ako nový štát a významný vojensko-strategický i geopolitický priestor, sa v jednotlivých fázach príprav a na začiatku druhej svetovej vojny nepochybne stalo objektom rôznorodých spravodajských záujmov. Spravodajská činnosť rôznych strán prebiehala v kontexte určujúcich vnútorných procesov uvedenej doby, ako začleňovanie Slovenska do nemeckej mocenskej sféry, zmeny jeho geopolitického postavenia, jeho hodnoty stanovenej geopolitickými konštantami: geografická poloha, strategický význam, výkonnosť hospodárstva a jeho využiteľnosť, ako aj komunikačnej siete, pre nemecké vojnové úsilie, kontrola a usmerňovanie hospodárskeho a politického života na Slovensku nemeckými expozitúrami (Sicherheitsdienst /SD/, Abwehr, Deutsche Militärkommission /DMK/ – Nemecká vojenská komisia, od 9. októbra 1939 Deutsche Heeresmission /DHM/, – Nemecká vojenská misia, gestapo, zahraničná služba, spravodajská služba Deutsche Partei /DP/ – Nemeckej strany, beráteri a spravodajskí ilegáli pod krytím rôznych obchodných firiem a zariadení a ďalší). Neboli to však len nemecké expozitúry a tajní agenti, ktorí z pochopiteľných dôvodov prejavovali spravodajský záujem o Slovensko s cieľom zabezpečiť jeho maximálnu vnútornú stabilitu a exploataciu jeho hospodárstva, infraštruktúry, ozbrojených síl a ľudských zdrojov. Pred začiatkom druhej svetovej vojny to bola i poľská spravodajská služba, a počas celej existencie bývalej Slovenskej republiky maďarské tajné služby s cieľom získavať dôležité informácie, vykonávať podvratnú činnosť a pripravovať pôdu na pričlenenie ďalšieho slovenského územia, prípadne celého Slovenska k Maďarsku. V týchto súvislostiach logicky možno predpokladať i záujem Rumunska a Chorvátska na sondovaní podmienok na získanie Slovenska do tajnej malej „Malej dohody“ na definitívne eliminovanie rozpínavosti Maďarska a znovuzískanie území stratených v jeho prospech prvou a druhou Viedenskou arbitrážou po rozbití Juhoslávie v apríli 1941. Osobitnou kapitolou je činnosť sovietskych spravodajských služieb pred napadnutím bývalého ZSSR nacistickým Nemeckom a jeho satelitmi. V tomto základnom kontexte vznikla a v jeho nasledujúcich premenách sa vyvíjala a pôsobila i slovenská vojenská spravodajská služba.

Nemecké orgány sa už od počiatku snažili limitovať činnosť slovenskej vojenskej spravodajskej služby a vylúčiť možnosť, že by ofenzívne pracovala proti Maďarsku a, nebudaj, i proti Nemecku. Už 16. mája 1939 sa v Bratislave uskutočnila porada, ktorej sa z nemeckej strany zúčastnili šéf Nemeckej vojenskej komisie genpor. Franz Barckhausen, kpt. Lasser zo spravodajskej ústredne vo Viedni a 7 spravodajských expertov nezistenej príslušnosti. Za slovenskú stranu sa na porade zúčastnili minister národnej obrany Slovenského štátu gen. Ferdinand Čatloš, pplk. del. Benedikt Dúbravec (budúci prvý slovenský vojenský atašé v Berlíne), prednosta 2. oddelenia Hlavného vojenského veliteľstva mjr. pech. Alojz Androvič a slovenský Nemeck mjr. Róbert Schneider ako tlmočník. Podľa zachovaného zápisu z tejto porady, z nemeckej strany, „*bolo zdôraznené, že sprav.slужba slovenskej brannej moci bude len vtedy hodnotná, jestli sa celkom zapojí do zprav. služby nemeckej brannej moci. Bol prejavovaný názor, že proti Maďarsku nemáme prevádzat' výzvednú činnosť a že zároveň bude Maďarsko požiadané, aby neprevádzalo výzvednú zprav. činnosť proti nám. Máme vybudovat' dokonalú obrannú. zprav. službu, aby sme už v koreni mohli zadusiť každú, proti nám nemirenú* (správne má byť „namierenú“ – pozn. P. Š.) činnosť. Bola zdô-

*razená spolupráca s orgánmi nem. br. moci... predložený požiadavok, aby sme v pohr. fin. službe mali čím menej osôb českej národnosti...poukázané na severný pohraničný priestor, kde má svoje záujmy nemecká branná moc.*¹

Táto porada bola len prelúdiom na stretnutie na najvyššej úrovni, na ktorom mali byť prednesené rigorózne nemecké požiadavky formou diktátu. Už 23. mája 1939 sa v Bratislave uskutočnilo tajné rokovanie medzi šéfom nemeckej vojenskej spravodajskej služby Abwehr viceadmirálom Wilhelmom Canarisom a ministrom národnej obrany Slovenského štátu div. gen. Ferdinandom Čatlošom. V zachovanom slovenskom preklade protokolu o rozprave sa, okrem iného, píše: „Ujednané bolo toto: 1. Vo smyslu ochrannej smluvy medzi nemeckou ríšou a Slovenským štátom, právo prevádzať ofenzívnu zprav. službu, náleží nemeckej armáde. Všetky zpravodajské výsledky, ktoré zaujímajú Slovenský štát, budú Slovenskému štátu prístupné. 2. Slovenský štát nebude prevádzať zprav. činnosť, hlavne nie proti Maďarsku, ktoré tiež zo svojej strany nebude prevádzať tajnú zprav. službu proti Slovenskému štátu. V prípade, že by z maďarskej strany i proti ujednaniu boli zistené prehmaty, budú pri presvedčivých podkladoch urobené z nemeckej strany patričné zákroky. 3.... vo válečnom priemysle budú sa prevádzať nemecké príkazy, ktoré nutno utajiť, je ochrana proti vyzvedačstvu a sabotáži v slov. armáde i v slovenskom priemysle nutná. Táto ochrana musí byť prevádzaná podľa v Nemecku platných smerníc, po porade a pod nemeckým velením. 4. Bolo zistené, že v poslednom čase prevádza sa na Slovensku živá špionážna činnosť, hlavne z polskej strany, ako aj verbovanie do českej légie v Poľsku. Slovenská obranná zprav. služba je k dispozícii povereným nem. orgánom v boji proti tejto činnosti. Bude možno vsunúť spoľahlivé slov živly do českej legie v Poľsku. Prevedením tejto úlohy budú poverení oba odborníci....“² Na rokovaní sa tiež riešili otázky odstránenia nespoľahlivých osôb, hlavne Čechov z Finančnej stráže, pôsobenia Čechov v slovenskej armáde a previerky ich spoľahlivosti a iné. Tieto otázky v nadväznosti na uvedený obsah rokovaní sa ďalej v štúdiu riešia v ďalších súvislostiach.

Podľa niektorých zdrojov mal gen. Čatloš vystupovať aktívne a sám informovať o aktivitách polskej špionáže, ponúknuť na boj proti nej zo slovenskej strany vlastnú, ešte existujúcu organizáciu, navrhnúť infiltráciu tzv. českej légie v Poľsku i možnosť využitia Slovákov na polskej hranici na získavanie informácií. Na to však Čatloš musel požiadať, aby slovenská strana mohla naďalej disponovať spravodajskou organizáciou proti Poľsku.

¹ VHA Bratislava, f. Slovenská vojenská komisia (SVK), šk. 1, II/6 d.

² Tamže, šk. 2, 1/3, Príloha k A Ausl/Abw CHef Nr. 8/39 g. Kdos., Protokol o rozprave zo dňa 23.V.1939 v Bratislave, slovenský preklad. Tiež Archiv bezpečnostních složek (ABS) Praha, f. Z-6-326, Zpráva o činnosti slovenské voj. zprav. služby v letech 1939-1945. 4. oktobra 1958, s. 4 (ďalej len f. Z-6-326). V tomto dokumente, aj keď vznikol o 19 rokov neskôr, bolo stretnutie pomerne presne interpretované. Podľa tejto interpretácie Canaris, okrem iného, vzniesol na slovenskú vojenskú spravodajskú službu požiadavky, že „právo uskutočňovať ofenzívnu službu má iba nemecká armáda, že slovenská spravodajská služba nebude uskutočňovať ofenzívnu činnosť proti Maďarsku, že bude plniť nemecké príkazy k ochrane slovenského priemyslu proti vyzvedačstvu a sabotáži, ďalej že slovenská spravodajská služba bude k dispozícii nemeckým orgánom v boji proti verbovaniu do čs. légii v Poľsku, pri čom mala byť braná do úvahy možnosť vsunutia spoľahlivých slovenských živlov do čs. légii v Poľsku a iné podobné požiadavky.“

Bola dosiahnutá dohoda, podľa ktorej slovenská spravodajská služba mala mať v boji proti poľským aktivitám splnomocnené nemecké miesta.³

Spomínanú poradu okomentoval F. Čatloš v roku 1959 v reakcii na výstavu dokumentov Ministerstva vnútra na Pražskom hrade o špionáži proti ČSR a článok *Pravdy* z 12. marca 1959, kde mal byť zverejnený autentický zápis o jeho rokovaní s admirálom Canarisom, slovami: „*Je dokázané, že Nemci si svoje písomnosti pripravovali tak, aby pred svetom robili sa rovnocennými partnermi s vazalskými štátmi, vo skutočnosti im požiadavky diktovali. Aj Canaris bol u mňa v Bratislave asi dvakrát - technicky „glaišaltovat“ zpravodajské veci, ktoré boli riešené vyššími „dohodami“. Preto dedukcia, že sa rokovaním Čatloša s Canarisom rozhodlo o kontrole slov. vojska nie je výstižná. Ja som Canarisa vypočul a na veci, ktorých základ bol ustálený už vyššou silou, som logicky prikyvoval, lebo námietok tu nemohlo byť. Čo si Canaris ako hlásenie zostavil, o tom neviem.*“⁴ F. Čatloš tu spochybnil spôsob zostavenia nemeckého zápisu, tým i jeho obsah, ktorý ho podľa všetkého staval do nevelmi priaznivého svetla z hľadiska jeho osobných iniciatív nad rámec nemeckých požiadaviek.

Niektoré závery spomínaných bratislavských porád boli aj predmetom porady u šéfa OKW gen. pechoty Wilhelma Keitela 14. júna 1939 v Berlíne. Tu sa prerokovávala správa vedúceho Nemeckej vojenskej komisie v Bratislave gen. F. Barckhausena o vnútro- a zahraničnopolitických pomeroch na Slovensku. Okrem menovaných sa porady zúčastnili aj šéf Abwehru viceadmirál Wilhelm Canaris a vedúci oddelenia Ausland na úrade Ausland/Abwehr pri OKW námorný kapitán Leopold Bürkner. K vzťahu Maďarsko-Slovensko bol v protokole z tejto porady zaznamenaný zásadný záver: „*Útoky Maďarov proti Slovákom sa neschvaľujú. Vážne prípady porušenia hraníc a špionáže Maďarov proti SL sa nem ríšskou vládou sledujú a zastavujú.*“⁵

Aj keď sa Nemcom na základe spomínaných porád podarilo postaviť ofenzívne spravodajstvo slovenskej armády mimo legálny rámec, vytvoril si priestor pre legalizáciu vlastných spravodajských aktivít na Slovensku, hlavne v súvislosti s prípravou agresie proti Poľsku, proces výstavby a aktivizácie obranného spravodajstva slovenskej armády medzitým ďalej pokračoval. V konečnom dôsledku o jeho kvalitu a efektívnosť Nemci sami presadzovali.

Personálne predpoklady na vybudovanie systému vojenských spravodajských orgánov neboli dostatočné. Z celkového počtu 435 dôstojníkov, ktorých mohla na počiatku prevziať slovenská armáda z bývalej čs. armády, mali iba 34 skúsenosti spravodajských dôstojníkov na rôznych úrovniach, vrátane Ferdinanda Čatloša a Rudolfa Viesta.⁶

³ TULKISOVÁ, J. – NIŽŇANSKÝ, E. Nemecká vojenská misia na Slovensku a „tichý“ minister. In BAKA, I. – CSÉFALVAY, F. – KRALČÁK, P. a kol. *Ferdinand Čatloš – vojak a politik*. Bratislava 2011, s. 42-43. Pozri tiež BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : Vojenský historický ústav 2006, s. 17-18. I. Baka mal k dispozícii nemecký originál protokolu z rozhovoru dňa 23.5.1939 a záznam viceadmirála Canarisa z rozhovoru toho istého dňa. Nie je preto vylúčené, že protokol možno interpretovať v niektorých otázkach trochu inak, s najväčšou pravdepodobnosťou ako zjednodušený slovenský preklad z 12. júna 1939, podpísaný za správnosť mjr. R. Schneiderom.

⁴ VHA Bratislava, f. Generál Ferdinand Čatloš 1914-1971 (pozostalosť), šk. 4, III/B.

⁵ Výpisky z National Archives of the United States, Alexandrijský archív, T 77, roll 878, 5625965-966, Protokol z porady u šéfa OKW, Berlín, 14. 6. 1939 (materiál autorovi poskytol PhDr. Anton Hrnko, CSc.).

⁶ ČAPLOVIČ, M. Organizácia a činnosť Československej vojenskej spravodajskej služby v rokoch 1919-1939. In FERENČUHOVÁ, B. *Slovensko a svet v 20. storočí*. Kapitoly k 70. narodeninám Valeriána Bystrického. Bratislava : Veda, 2006, s. 93-97.

Pochopiteľne, hneď prvé opatrenia slovenských vojenských činiteľov po vyhlásení samostatnosti Slovenského štátu smerovali k zaisteniu spravodajského materiálu. Išlo hlavne o materiál spravodajských oddelení veliteľstiev zborov a divízií čs. armády, dislokovaných na území Slovenska, ako aj materiály jednotlivých agentúrnych pátracích stredísk (APS) a predsunutých agentúrnych ústrední (PAÚ).⁷ Pravdepodobne APS I. v B. Bystrici, APS II. v Žiline vyvíjali ofenzívnu činnosť proti Poľsku a aktívne pôsobili aj za tzv. Druhej republiky a PAÚ v Bratislave.⁸

Stav spravodajského zabezpečenia v otázke bezpečnosti nového štátu bol na začiatku veľmi neuspokojivý. Vojenská spravodajská služba významne utrpela hlavne odchodom skúsených českých spravodajských dôstojníkov a už spomínaným nedostatkom vlastných vyškolených a skúsených kádrov. O počiatočnej bezradnosti svedčí aj upozornenie spravodajského oddelenia Krajinského vojenského veliteľstva (KVV) v Bratislave z 26. apríla 1939 zamerané na nedostatky v obrannom spravodajstve. Okrem iného sa v ňom hovorilo o tom, že KVV nie je zo strany príslušných veliteľských orgánov vôbec informované o rôznych udalostiach a incidentoch v posádkach, čo ho stavia do veľmi nepriaznivého svetla voči orgánom štátnej správy. „Svedčí o veľmi zle organizovanej spravodajskej službe, keď KVV na dotaz niektorej složky štátnej správy odpovedá, že o incidente, alebo tej ktorej udalosti nevie, hoci v mieste udalosti je vojenská posádka, alebo aspoň posádkové veliteľstvo.“ Veliteľom vyšších jednotiek bolo nariadené vydať rozkaz podriadeným jednotkám, útvarom a zariadeniam, aby udržiavali stály a úzky spravodajský styk s politickými a bezpečnostnými orgánmi v okruhu svojej pôsobnosti. V spise sa ďalej uvádzalo, že pri „prevádzaní hodnotného obranného spravodajstva netreba mimoriadne nadaných a kvalitných vojenských voj. osôb. V záujme dobrého obranného spravodajstva je, aby osoba ktorá zprávy podáva bola v stálom a dobrom styku so všetkými štátno-bezpečnostnými úradmi. K dosiahnutiu tohto stačí osobná pilnosť a bezvadné spoločenské vystupovanie, čo dnes každý dôstojník slovenskej armády má. Preto sa nik nemôže vyhovárať, že nemá potrebných schopností pre túto službu.“⁹

Ak aj bola snaha spočiatku využívať spravodajské a bezpečnostné štruktúry zdedené po bývalej ČSR, už vo veľmi krátkom čase sa ukázala ako mimoriadne riskantná a nebezpečná z hľadiska štátno či skôr režimobezpečnostnej spoľahlivosti. Hneď po prvej reorganizácii slovenskej brannej moci už 12. mája 1939 bol vydaný rozkaz náčelníka štábu Hlavného vojenského veliteľstva č. 59 078 Taj. 2. oddel. 1939 – *Spravodajské oblasti a určenie sprav. orgánov o zmenách vo fungovaní spravodajskej služby na úrovni jednotlivých vyšších veliteľstiev*. Podľa tohto rozkazu spravodajské 2. oddelenie Vyššieho veliteľstva 1- Trenčín (ďalej len VV) zlúčilo v sebe 2. oddelenie bývalého V. zboru, 9. a 15. divízie, 2. oddelenie VV2 – Banská Bystrica zlúčilo v sebe 2. oddelenie bývalého VII. zboru, 10. a 16. divízie a 2. oddelenie VV3 – Prešov zlúčilo v sebe 2. oddelenie bývalého VI. zboru 11., 12. a 17. divízie Na základe reorganizácie slovenskej brannej moci vznikli spravodajské oblasti zodpovedajúce teritoriálnej pôsobnosti vyšších veliteľstiev a v ich rámci obvody, ktoré mali pridelených spravodajských dôstojníkov. Oblasť VV1 Trenčín (západná oblasť) zahŕňovala západnú časť Slovenska vrátane politických okresov Kysucké Nové Mesto,

⁷ ABS Praha, f. Z-6-326, Zpráva o činnosti slovenské voj. zprav. služby v letech 1939-1945. 4. októbra 1958, s. 9.

⁸ ČAPLOVIČ, ref. 6. s. 90-91.

⁹ VHA Bratislava, f. Vyššie veliteľstvo 2 – Veliteľstvo divíznej oblasti 2, šk. 1. (ďalej len VV2-VDO2), KVV č. 51.837/taj./2. oddel.1939.

Žilina, Prievidza a Zlaté Moravce. Oblasť VV3 Prešov (východná oblasť) zahrňovala východnú časť Slovenska vrátane politických okresov Poprad a Dobšiná. Zvyšok, stredná časť Slovenského štátu (stredná oblasť), tvoril oblasť VV2 Banská Bystrica. Spravodajskí dôstojníci boli rozdelení na I. a II. kategóriu, pričom dôstojníci prvej kategórie stáli na čele spravodajských obvodov, dôstojníci druhej kategórie boli podľa sústavne upresňovaného určenia obrannými dôstojníkmi konkrétnych jednotiek. Do vydania nových spravodajských smerníc zostali v platnosti bývalé československé tajné spravodajské predpisy G-VII-3 a G-VII-10.¹⁰

Postupne sa vydávali a realizovali ďalšie usmernenia. Aby pri obsadzovaní jednotlivých spravodajských obvodov nenastali personálne medzery, velitelia podriadených útvarov dostali za úlohu vybrať do funkcie spravodajských dôstojníkov I. kategórie spomedzi dôstojníkov radovej služby, v hodnosti poručíka až kapitána národnosti slovenskej, „*ktorý je pracovitý a mlčanlivý, má dobré spoločenské vystupovanie, je štátne úplne spoľahlivý a ovláda aspoň dostatočne maďarský jazyk*“, respektíve pri II. kategórii aspoň čiastočne poľský jazyk. Spravodajskí dôstojníci boli vybavení spravodajským paušálom a mali mať k dispozícii motocykel.¹¹

Pôvodne, ešte pred rokovaním Čatloš – Canaris, bol vydaný pokyn, že do vydania podrobných úloh v smerniciach „*zprav. dôst. I. kategórie starajú sa mimo obrannú zprav. službu, ktorú začnite okamžite budovať, i o získavanie správ o našom južnom susedovi. Získané správy a poznatky hláste. V najkratšom čase zprav. dôstojníci naviažu spojenie s našimi pohraničnými orgánmi, vyhľadajú si vhodné osoby pre spravodajskú službu, aby, až im bude pridelený zpravodajský paušál, mohli ihneď úspešne pracovať.*“¹²

Spravodajskí dôstojníci všetkých kategórií dostali postupne spravodajské legitimácie s fotografiou v občianskom obleku, ktoré mali výlučne používať v úradných rokovaníach a v styku s úradnými osobami. I. a II. kategórii spravodajských dôstojníkov ich podpisoval veliteľ príslušnej vyššej jednotky, ostatným náčelník štábu Hlavného vojenského veliteľstva (HVV).¹³

Vojenské spravodajské štruktúry boli podriadené spravodajskému oddeleniu Ministerstva národnej obrany – Hlavného vojenského veliteľstva v Bratislave. Prvým prednostom 2. oddelenia MNO sa hneď po vzniku Slovenského štátu stal kpt. gšt. Ladislav Lavotha, ktorý v čs. armáde do 13. marca 1939 zastával funkciu prednostu 2. oddelenia štábu 16. divízie v Ružomberku.¹⁴

Po prvej organizácii armády začiatkom mája 1939 ho vo funkcii vystriedal škpt. pech. Alois Androvič, ktorý v čs. armáde bol naposledy pridelený (od 1. 8. 1934 do 13. 3. 1939) k 2. spravodajskému oddeleniu Hlavného štábu MNO v Prahe, kde zastával funkciu referenta

¹⁰ VHA Bratislava, f. VV2- VDO2, šk. 1.

¹¹ Tamže, VV2, čj.7364 Taj./ 2.odd. 1939. Zpravodajské oblasti a určenie zprav dôstojníkov. B. Bystrica, 20. 5. 1939. Návrh na spravodajského dôstojníka mal obsahovať nasledujúce údaje: hodnosť, meno a priezvisko, rok a miesto narodenia, príslušnosť, kmeňové teleso, stav (počet detí), školské vzdelanie, znalosť jazykov, majetkové, rodinné a príbuzenské pomery, kázenské a iné tresty, zvláštne schopnosti a popis osoby. Ku každému návrhu mali byť pripojené 2 fotografie s podpismi rozmerov 6x9 cm.

¹² Tamže.

¹³ VHA Bratislava, f. VV2- VDO2, šk. 1. HVV č. 59 091 Taj./2. odd. 1939. Legitimácie pre spravodajských dôstojníkov. Bratislava, dňa 2. júna 1939.

¹⁴ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 10. Tiež ČAPLOVIČ, ref. 6, s. 95.

maďarskej sekcie Študijnej skupiny.¹⁵ Vo funkcii prednostu 2. oddelenia MNO-HVV bol od 1. mája do 1. októbra 1939. Do jeho služobného hodnotenia mjr. gšt. Emil Novotný, v tom čase náčelník štábu HVV, 13. decembra 1939, okrem iného, napísal: „*Veľmi dobre upotrebitelný ako prednosta 2. oddelenia HVV, alebo ako vojenský pridelenec v Budapešti.*“ Do tejto funkcie pridelenca A. Androvič 1. októbra 1939 aj skutočne nastúpil.¹⁶

Spravodajské oddelenie MNO-HVV prešlo v rokoch 1939 – 1941 viacerými organizačnými a personálnymi zmenami korešpondujúcimi s organizačnými zmenami armády na jeseň rokov 1939 a 1940. Zväčša vystupovalo pod názvom 2. oddelenie, i keď mu bolo pridelené aj označenie II./4 oddelenie, I c oddelenie a 16. oddelenie. V princípe sa oddelenie delilo na obrannú skupinu, ofenzívnu skupinu, a pomocný úrad a spisovňu. Činnosť spravodajského oddelenia bola mnohorozmerná a postupne rozpracovaná v riadiacich dokumentoch. Zo zachovaných a doposiaľ zistených dokumentov bola jeho pôsobnosť najpodrobnejšie rozpracovaná v spise MNO č. 167.000 Dôv.org.- 1940, *Veliteľská právomoc v armáde, pôsobnosť veliteľstiev a počty zo 16. decembra 1940*, ktorý bol jedným z viacerých rozpracovaní zásadnej reorganizácie slovenskej armády z októbra 1940. Obranné oddelenie v ňom bolo administratívne označené ako II/4 s nasledujúcou pôsobnosťou:

„a./ *Vedie boj proti vyzvedačstvu, sabotáži, rozvratu v armáde na celom štátnom území. Udrzuje styk s orgánmi ÚŠB.*

b./ *Spracúva všetky zpravodajské otázky pri pozemnom vojsku a vzdušných zbraniach.*

c./ *Spracúva zpravodajské záležitosti vo všetkých podnikoch dôležitých pre obranu a život štátu. Spracúva koncesie. Udrzuje styk a spolupracuje s referentom obran. zpravodajstva pri ministerstve hospodárstva.*

d./ *Koordinuje činnosť (o)branného s oddel. kultúrnym a propagačným.*

e./ *Spravuje paušál pre oddelenie obranného spravodajstva, voj. ataše a kultúrno-tlačové.*

f./ *Spracúva agendu s min. vnútra a jeho podriadenými úradmi, s policiou, žandárstvom, HG, FS a HSLS, udržuje osobný styk s referentom pri ministerstve vnútra, orgánmi ÚŠB. Podáva správu o štátnej spoľahlivosti, vykonáva osobné šetrenie nevojakov, je výkonný orgán pre spoluprácu s ÚŠB.*

g./ *Spracúva všetky otázky justičné, vypracúva voj. znalecké posudky pri vyzvedačských a podobných vojenských procesoch spolu s referentom príslušného oddelenia. Navrhuje zmeny v zákonoch podľa získanej skúsenosti v oboroch pôsobnosti oddelenia, spracúva cenzúru novín, časopisov, kníh v spolupráci s kultúrnym oddelením.*

h./ *Spracúva všetky otázky zpravodajské v obore finančnej stráže, colnej služby a úradných miest ministerstva dopravy. Spracúva požiadavky na listovú cenzúru, kontroluje telefón, telegraf a vysielacky. Úzko spolupracuje s referentmi pri ministerstve pri ministerstve financií a min. dopravy. Spolupracuje s pohraničnou strážou.“¹⁷*

Ako vidno, boli to rozsiahle právomoci hlboko zasahujúce do života spoločnosti a zodpovedajúce štátu vo vojnovom stave. Navyše s totalitným režimom systematicky obmedzujúcim akékoľvek ľudské práva.

¹⁵ Tamže, tiež VHA Praha, f. Slov. štát - MNO, MNO. č.90 Dôv./prez. 1939, Branná moc – organizácia schválená na zasadnutí vlády dňa 2. mája 1939, s. 1, nezaradené.

¹⁶ VÚA-VHA Praha, Zbierka kvalifikačných listín a kmeňových listov (Zb. KvL a KmL), Androvič, Alois. Kvalifikačná listina, časť I.

¹⁷ VHA Bratislava, f. MNO dôv.- 1941, šk. č. 180. s. 15.

Tá časť obranného oddelenia, ktorá sa zaoberala výlučne obrannou činnosťou, sa delila na niekoľko sekcií, hlavne však právnú, šifrovú a cenzúrnu.¹⁸

Pozoruhodné pri vymedzení pôsobnosti obranného oddelenia boli dve skutočnosti. V prvom rade oficiálne kodifikovaná koordinácia s oddelením kultúrnym a propagačným, na druhej však hlavne skutočnosť, že obranné oddelenie podľa bodu e. okrem paušálu tohto oddelenia spravovalo aj paušál vojenských atašé patriacich do II/5 oddelenia vojenských atašé a zahraničnopolitického. Jeho pôsobnosť bola stanovená nasledovne:

„a./ Udrzuje styky s cudzími voj. atašé na Slovensku, usmerňuje činnosť vlastných atašé, ktorým vydáva smernice a kladie na nich požiadavky.

b./ Koncipuje korešpondenciu s vlastnými voj. atašé. Spracúva mesačné správy voj. atašé, zhodnocuje a spracúva správy, získané voj. atašé a vlastnými orgánmi – najmä pohraničnými.

c./ Pisomný styk MNO so zahraničím vybavuje jedine oddel. zahr. polit.“¹⁹

Obranné oddelenie malo väzby a ingerenciu aj na kultúrne a propagačné oddelenie, administratívne označované ako II/6, ktoré zabezpečovalo redakciu časopisu *Slovenské vojsko*, spolupracovalo s Úradom propagandy a plnilo kontrolné, dozorné, dohliadacie a cenzúrne funkcie voči tlači, rozhlasu, filmu, vojenským knižniciam a zátišiam, zabezpečovalo kultúrnu, osvetovú a propagandistickú činnosť v armáde s využitím uvedených prvkov: mediálnych, vzdelávacích vo voľnom čase. Zároveň obstarávalo a vydávalo odborné knihy, obstarávalo výrobu výcvikových filmov, vydávalo vojenské časopisy, viedlo armádnú kroniku a dozeralo na vojenské kroniky, spravovalo vojenské múzeum, vojenské pamiatky a vojenské hudby po stránke odbornej a umeleckej. Spracovávalo názvoslovie slovenskej armády a spoločne s názvoslovnou komisiou robilo jazykovú korektúru dôležitých nariadení. Osobitným orgánom, ktorý mal zabezpečovať záujmy a propagáciu armády, bol vojenský tlačový poverenec v redakcii *Gardistu*.²⁰

Takto vymedzené pôsobnosti, kompetencie a vzájomné väzby vytvárali dobré krytie na nelegálnu ofenzívnu spravodajskú činnosť, ktorú vykonávala ofenzívna skupina, nazývaná aj zahraničnopolitická. Uskutočňovali sa niektoré čisto výzvedné akcie proti Maďarsku, skupina viedla evidenciu spravodajských dôstojníkov, nadväzovala styky s agentmi, viedla ich registráciu a preverovala ich správy.²¹

V januári 1940 boli vydané smernice upravujúce činnosť jednotlivých zložiek MNO. Hovorilo sa v nich aj o výzvednej zložke, a podľa týchto smerníc sa výzvedná činnosť mala uskutočňovať prostredníctvom DHM. Výzvedná skupina mala v kompetencii rušenie nepriateľskej výzvednej činnosti, verbovanie a evidenciu agentov a ich prípravu, evidenciu osôb pracujúcich v zahraničnej tajnej agentúre, organizovanie telefonického a rádiotelefonického odpočúvania, priemyslové a obchodné spravodajstvo a sabotážnu činnosť. K výzvednej skupine patrila aj sekcia študijná, kartografie a evidencie osôb.²²

O skutočnom počiatočnom materiálovom vybavení obranného oddelenia MNO nemáme zatiaľ presné informácie. Zachoval sa len návrh na materiálne vybavenie, zahrnujúci položky: výkonné motorové vozidlá, rádioprijímače, rádiové vysielacie, fotokomory, goniomet-

¹⁸ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 11-12.

¹⁹ VHA Bratislava, f. MNO dôv.- 1941, šk. č. 180. MNO č. 167.000 Dôv.org.- 1940, Veliteľská právomoc v armáde, pôsobnosť veliteľstiev a počty zo 16. decembra 1940, s. 15-16.

²⁰ Tamže, s. 16. 17.

²¹ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 12-13.

²² Tamže, s. 13.

rické zameriavacie stanice, odpočúvacie a nahrávacie prístroje, zväčšovacie a kopírovacie prístroje na mapy a plány, fotoaparáty až po tajné atramenty a vývojky – dovedna 23 veľmi obsažných položiek. Tento návrh však bol v júni 1941 spracovaný v kontexte nemeckej požiadavky na slovenskú vojenskú správu na odpredaj prebytočného vojenského materiálu; v princípe mal podporiť argumentáciu, že okrem liečiv nie je možné nič iné Nemcom odpredať. Nedá sa preto vylúčiť, že bol nadhodnotený a skutočnosť bola podstatne skromnejšia.²³

Za prednostu výzvednej skupiny bol ustanovený mjr. pech. Viliam Ján Lichner, skúsený spravodajský dôstojník. V čs. armáde bol naposledy od 1. februára 1937 do 13. marca 1939 pridelený k 2. oddeleniu štábu VI. zboru v Košiciach, neskôr v Spišskej Novej Vsi a do júla 1938 zaradený k APS IV v Košiciach.²⁴

Na jeseň roku 1939, po ukončení poľského ťaženia, sa uskutočnila reorganizácia slovenskej armády. V jej rámci boli sformované tri divízie s Veliteľským stanoviskom v Trenčíne, Banskej Bystrici a Prešove. Každá mala mať 3 pešie pluky a 1 delostrelecký pluk. Formovali sa i armádne útvary, ako letecký pluk, protiletadlové delostrelectvo, Pluk útočnej vozby, armádne hipomobilné a motorizované delostrelectvo a ústredné sklady rôzneho druhu. Zároveň i špecializované kurzy a školy jednotlivých služieb a zbraní. Súčasťou tohto procesu bola aj reorganizácia MNO s cieľom odbremenit' ministra tak, aby prichádzal do úradného styku s čo najmenším počtom podriadených osôb. Hlavným vojenským veliteľom naďalej zostal F. Čatloš, minister národnej obrany, jeho zástupcom sa stal generál II. triedy Alexander Čunderlík. Touto reorganizáciou sa spravodajské oddelenie MNO-HVV dostalo do podriadenosti 1. náčelníka štábu HVV.²⁵

Na základe rozkazu MNO č. j.: 163 600 Dôv/19-1940 z 15. 9. 1940 sa s účinnosťou od 1. októbra 1940 uskutočnila základná reorganizácia slovenskej armády. V jej rámci bolo zrušené veliteľstvo 2. divízie v Banskej Bystrici. HVV zaniklo a útočná vozba (tankové vojsko – pozn. P. Š.) sa stalo samostatným druhom zbraní.

Rozkaz v čl. XII. nanovo a podstatne širšie ako branný zákon definoval vojenské pojmy, osobitne zásadný pojem slovenskú brannú moc. Spomínaný rozkaz však v časti A, čl. XII. uvádzal, že branná moc sa skladá z: 1. armády, 2. žandárstva, finančnej stráže, polície a pod. 3. Hlinkovej gardy, Freiwillige Schutzstaffel a pod. Na vysvetlenie tohto širšieho vymedzenia bolo uvedené: „*Veliteľom brannej moci je prezident republiky. Keďže výraz branná moc*

²³ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Spisy tajné 1940-1944, šk. 8, Prebytočné zásoby výstroja a výzbroje – odpredaj. Bratislava, 9. 6. 1941. Požiadavka na vybavenie obranného oddelenia obsahovala: 4 úplné fotokomory, zväčšovacie a kopírovacie prístroje, i zvláštne na mapy a plány, 4 výkonné motorové vozidlá (Steyer 220, Mercedes), 8 výkonných rádioprijímačov, 6 krátkovlnných rádiovysielačov – prijímačov, 2 úplné odpočúvacie súpravy na odhaľovanie čiernych vysielačov, 6 úplných gonometrických zameriavacích staníc, 10 úplných fotografických súprav H-14, 4 zrkadlové komory Rolleiflex, 4 fotoaparáty Contax a 4 Leica, 1 fotoaparát so súpravou na fotografovanie infračervených lúčov, 4 ortuťové (kremíkové lampy), 25 ultrafialových žiaroviek (Nitra-lampy), 15 moderných otváračov listov, 5 prístrojov so súpravami na zachytávanie správ a zvuku na celuloidové médium (systém Kosmograph), spravodajské súpravy podľa nemeckého vybavenia, 2 špeciálne prijímače na fóniu v rozsahu 50-110 m, 1 ultrakrátkovlnný prijímač, 2 krátkovlnné vysielače RP 19 alebo podobné, 1 Hellschreiber, 50 fľaštičiek univerzálnej vývojky V 37 a 20 súprav sympatetických chemikálií, tajných atramentov a ich vývojok s príslušenstvom.

²⁴ ČAPLOVIČ, ref. 6, s. 95.

²⁵ Pozri CSÉFALVAY, F. a kol. *Vojenské dejiny Slovenska, V. zväzok 1939-1945*. Bratislava : Magnet Press Slovakia 2008, s. 25-27.

dostáva širší význam ako doteraz, lebo zahrňuje v sebe všetky zložky našej vojenskej a brachiálnej moci, netreba rozlišovať medzi najvyšším, hlavným a iným veliteľom brannej moci. Podľa tohto významu môže len prezident republiky byť veliteľom celej brannej moci.“

V časti B.) Armáda – Ministerstvo národnej obrany rozkaz ďalej upresňoval „Doterajší hlavný vojenský veliteľ bude armádnym veliteľom. Slovo armáda je určitejší pojem ako vojsko. Medzi vojenským a vojskovým pojmom rozoznávame tiež významný rozdiel. Vojskový znamená všeobecnosť vojskový je konkrétnym označením (plukov a samostatných oddielov).“²⁶

Miesto pôvodných 3 sa vytvorili 2 divízie s SV v Trenčíne a Prešove. Na báze zrušenej 2. divízie sa vytvorilo v Banskej Bystrici Veliteľstvo pozemného vojska (VPV). Pôvodne v Bratislave (neskôr v Trenčíne – pozn. P. Š.) sa sformovalo Veliteľstvo vzdušných zbraní (VVZ). Postupne sa dotvárala Vojenská správa (VS), Pracovný zbor (neskôr Pzb MNO) ako samostatná zložka, zborové a armádne jednotky pri jednotlivých druhoch zbraní. VPV, VS, veliteľstvo Vysokkej vojenskej školy a branné organizácie boli zaradené na úroveň zborov divízie, VVZ a Vzdušný úrad na úroveň vyšších veliteľstiev. Pluky a samostatné prápory (oddiely) boli na úrovni vojskových veliteľstiev. Prápory a oddiely vo zväzku, samostatné stotiny boli zaradené na úroveň telesových veliteľstiev. Roty, batérie a eskadrony tvorili stotiny, všetky nižšie (čaty, družstvá, roje) boli podriadené útvarovým veliteľstvám.

Veliteľa pozemného vojska, šéfa Vzdušného úradu a veliteľa Vzdušných zbraní, šéfa Vojenskej správy, inšpektora armádných škôl a veliteľov divízií ustanovoval prezident republiky na návrh ministra národnej obrany. Velitelia divízií boli zároveň oblastnými veliteľmi a v rámci svojich oblastí mali oblastnú a správnu právomoc.²⁷

V rámci tejto reorganizácie sa spravodajské oddelenie dostalo do podriadenosti funkcionára s administratívnym označením II/1- náčelníka štábu veliteľstva armády, ktorému boli stanovené špecifické koncepcie. Boli mu priamo podriadené II/4 obranné oddelenie a II/5 oddelenie vojenských atašé a zahranično-politické. V o vymedzení jeho činnosti bolo, okrem iného, uvedené, že vydáva „*smernice pre činnosť obranného spravodajstva podľa pokynov ministra národnej obrany*“ a spravuje „*osobne činnosť oddelenie vojenských attaché a zahranično-politického (je súčasne prednostom tohto oddelenia), udržiava styk s vlastnými vojenskými attaché a vojenskými attaché cudzích štátov na území Slovenska*“.²⁸

Už prvé organizácie vojenskej spravodajskej služby nasvedčovali o akceptovaní a pokračovaní bývalých čs. modelov. V priebehu druhej polovice 30. rokov minulého storočia totiž vedúci predstavitelia čs. spravodajskej služby ju postupne odpúťovali od vojenských telies a vytvárali prísne zakonšpirované spravodajské ústredne rozmiestnené po celej čs. republike. Organizácia slovenskej spravodajskej služby však opätovne vrátila jej ťažisko na vojenské telesá, a spomínané APS i PAÚ boli zrušené.²⁹

Dôvodov mohlo byť viacero, za hlavné však možno pokladať nedostatok kvalifikovaných riadiacich pracovníkov, redukcii vojenských útvarov a iné oficiálne priority spravodajskej činnosti vyplývajúce nielen z už uvedených nemeckých požiadaviek a zákazov, ale hlavne zo zásadne zmenenej geopolitickej pozície Slovenska po rozbití ČSR a vzniku Slovenského

²⁶ VHA Bratislava, f. Vysoká vojenná škola (ďalej len VVŠ), šk. 3, tiež VHA Praha, f. MNO - Slovenský štát, šk. 122.

²⁷ Bližšie pozri CŠĚFALVAY, F. a kol., ref. 25, s. 34-39.

²⁸ VHA Bratislava, f. MNO dôv.- 1941, šk. 180. MNO č. 167.000 Dôv.org.- 1940, Veliteľská právomoc v armáde, pôsobnosť veliteľstiev a počty zo 16. decembra 1940, Hlava III., Štáb veliteľa armády

²⁹ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 15.

štátu. Nehovoriac už o tom, že z úrovne vojenských telies a v rámci ich stanovených záujmových oblastí bolo nielen možné efektívne vykonávať zakázanú ofenzívnu spravodajskú činnosť proti Maďarsku, ale bol aj väčší predpoklad utajiť túto činnosť pred Nemcami, než pri jej výkone z ľahšie sledovaného centra.

O pozornosti, ktorú Nemci venovali spravodajským otázkam, svedčia i ďalšie stretnutia na rôznych úrovniach po rokovaní viceadmirála Canarisa. Pravdepodobne o otázkach protišpionážnej ochrany sa rokovalo aj na stretnutí gen. Barchausena, gen. Čatloša a vedúceho nemeckej spravodajskej subkomisie kpt. Heinza Nágela 9. júna 1939.³⁰ Okrem kpt. H. Nágela, ktorý neskôr ako prvý, pravdepodobne až v rámci Nemeckej vojenskej misie, zastával funkciu Deutsche Abwehroffizier – nemeckého spravodajského dôstojníka, si ingerenciu v spravodajských záležitostiach priamo udržiavala i viedenská úradovňa Abwehru. Svedčí o tom i stretnutie prednostu 2. oddelenia MNO-HVV mjr. pech. A. Androviča s nemeckými spravodajskými dôstojníkmi pplk. Fischerom a už spomínaným kpt. Lasserom na „rišskej pôde“, v petržalskej kaviarni Au Café. „*Na tejto schôdzke bola prerokovaná užšia spolupráca na základe doterajších dohovorov a návrhov.*“³¹

Spravodajské oddelenia jednotlivých vyšších vojenských veliteľstiev mali stanovené záujmové oblasti výzvednej činnosti, a to nielen proti Poľsku, ale aj proti Maďarsku. VV1 Trenčín, podľa smerníc vydaných 26. júna 1939, malo záujmový priestor 2. oddelenia ohraničený nasledujúcimi priestormi:

1. Proti Maďarsku:

Od západnej hranice Maďarska až po čiaru Levice – Ostrihom – Budapešť – Örkény najmenej však do hĺbky Szombathely – Veszprém – Örkény.

2. Proti Poľsku:

Spravodajská činnosť proti Poľsku mala byť vedená v smere Žilina – Lodž, ale mala byť obmedzovaná do hĺbky.

V obrannej činnosti vyvíjalo 2. oddelenie VV 1 spravodajskú činnosť na pokrytie moravsko-slovenského pomedzia, hlavne však na Záhorí. Cieľom malo byť zisťovanie šepkanej propagandy, zisťovanie prípadných agentov anglickej spravodajskej služby, zmýšľania obyvateľstva v pohraničných okresoch Protektorátu Čechy a Morava. A to i napriek tomu, že Záhorie patrilo do nemeckej Ochranej zóny, kde si nemecké orgány postupne vynútili rozsiahle výsostné práva. Spravodajským podchytením moravsko-slovenských hraníc bol poverený npor. Jozef Rusko, ktorý sa ako záložný dôstojník-spravodajca sám ponúkol vykonávať túto činnosť z pozície svojho civilného zamestnania riaditeľa školy v Skalici.³²

Za prednostu 2. oddelenia VV1 bol menovaný npor. del. Jozef Dobrovodský, ktorý v čs. armáde zastával funkcie spravodajského dôstojníka del. pluku 9 *T. G. Masaryka* a od 24. septembra 1938 do 13. marca 1939 bol premiestnený k 2. oddeleniu Hlavného štábu MNO v Prahe, k Sekcii P-2 (obrannej) Pátracej skupiny³³. V služobnom hodnotení z 18. novembra 1938 o ňom jeho nadriadený pplk. pech František Hieke, okrem iného, napísal: „*Má veľmi dobré schopnosti k výchove podriadených po stránke spravodajskej... Má*

³⁰ TULKISOVÁ, NIŽŇANSKÝ, ref. s. 43. V prípade kpt. Nágela išlo pravdepodobne o funkciu šéfa nemeckej časti spoločnej spravodajskej subkomisie vytvorenej v rámci Zmiešanej slovensko-nemeckej komisie.

³¹ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 34.

³² Tamže, s. 18-19.

³³ ČAPLOVIČ, ref. 6, s. 94.

spôsobilosť vykonávať spravodajskú službu na štábe vyššej jednotky. “ Funkciu prednostu 2. oddelenia VV1 zastával od 15. mája do 15. júla 1939.³⁴

Činnosť 2. oddelenia VV2 v Banskej Bystrici bola zo začiatku zameraná ako proti Poľsku, tak aj proti Maďarsku. Záujmová oblasť proti Poľsku bola orientovaná smerom Ružomberok – Krakov – Varšava. Čo sa týka Maďarska, smeroval spravodajský záujem do priestoru Levice – Ostrihom – Rackéve až po líniu Migles – Polsöc – Putnok – Mezökövesd – Tizsafüred – Karcag. Za prvého prednostu 2. oddelenia VV2 bol menovaný kpt. jazd. Július Nosko so spravodajskou skúsenosťou z bývalej čs. armády. V nej pôsobil v období od 28. marca 1938 do 15. marca 1939 a pridelený bol k 2. oddeleniu Hlavného štábu, APS III v Bratislave a Banskej Bystrici.³⁵ V slovenskej armáde krátko, od 23. marca 1939 do 16. apríla 1939, zastával funkciu prednostu 2. oddelenia VII. zboru v B. Bystrici.³⁶ Jeho posledné služobné hodnotenie v čs. armáde podpísal 28. októbra 1938 sám náčelník 2. oddelenia HŠ plk. gšt. František Moravec a okrem iného sa v ňom hovorilo: „...*Veľmi svedomitý, usilovný, spoľahlivý. Iniciatívny s veľmi vyvinutým zmyslom pre zodpovednosť...rozhodný a energický, po stránke taktickej veľmi zdatný a pružný. Veľmi dobrý spravodajský dôstojník...Hodí sa veľmi dobre pre funkcie v spravodajskej službe vo vyšších veliteľstvách.*“³⁷

Ako schopný a agilný spravodajský dôstojník československého a antifašistického zmýšľania si Július Nosko veľmi dobre uvedomoval, kto sú skutoční nepriatelia Slovenska. Ťažko niesol nemecké obmedzenia slovenskej spravodajskej činnosti proti Maďarsku aj nemeckú spravodajskú rozpínanosť na Slovensku.

V prvom prípade sa už 15. júna 1939 obrátil na MNO-HVV vo veci výzvednej služby proti Maďarsku. V spise sa, okrem iného, uvádzalo, že podľa správ od dôverníkov a četníckych staníc je potvrdené pokračovanie výzvednej služby Maďarska proti Slovensku, vzhľadom na „na všeobecnú medzinárodnú situáciu, vzhľadom na špeciálnu situáciu medzi Maďarmi a nami a vzhľadom na dôležitosť oblasti VV 2 prosím o schválenie, aby som proti južnému susedovi mohol prevádzať výzvednú službu v širšom rozsahu. V kladnom prípade prosím o dotovanie paušálom.“³⁸

Spravodajská činnosť proti Maďarsku kontinuálne pokračovala aj s využitím ofenzívnych prvkov, s čím MNO-HVV nepochybne súhlasilo. Svedčí o tom aj provokačná akcia s agentom 10.106/39, ktorého v prvej polovici júna 1940 sa snažil získať pre maďarskú spravodajskú službu mestský policajt v Lučenci. Agent to ohlásil svojmu riadiacemu orgánu, prednostovi 2. oddelenia VDO 2 v B. Bystrici, v tom čase pravdepodobne nástupcovi J. Noska kpt. pech. Vincentovi Berecovi. Keďže agent zatiaľ nedal na toto získanie súhlas a existoval dôvodný predpoklad, že bude z maďarskej strany vyslaný do priestoru Zvolena, Banskej Bystrice a Brezna, navrhlo 2. oddelenie VDO2 16. júna 1940 16. oddeleniu štábu MNO (spravodajské) využiť úlohu dvojitého agenta a prostredníctvom neho uskutočniť provokačnú akciu s cieľom „*odhaliť sieť maďarskej zprav. služby mjr. Šudu vo Zvolene, Banskej Bystrici a Brezne nad Hronom a prípadne aj iné veci, ktoré z toho vyplývú*“.³⁹

³⁴ VÚA-VHA Praha, Zb. KvL a KmL. Kvalifikačná listina Jozef Dobrovodský, Časť II, vložka

³⁵ ČAPLOVIČ, ref. 6, s. 95.

³⁶ VÚA-VHA Praha, Zb. KvL a KmL. Kvalifikačná listina Július Nosko, Časť I.

³⁷ ČAPLOVIČ, M. Július Nosko v službách československej brannej moci 1926-1939. In *Generál Július Nosko*. Zborník Múzea SNP v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2011, s. 10.

³⁸ VHA Bratislava, f. VV2- VDO2, šk.1, č.j.73377 taj.2.oddel.1939, B. Bystrica, 15. jún 1939.

³⁹ Tamže, f. VV3-(VDO2), šk. 1, č.j. 25 127/Taj. 2. oddel. 1940, Provokačná akcia s agentom 10. 106/1939 – návrh.

Návrh 21. júna 1940 schválil zástupca hlavného vojenského veliteľa gen. Alexander Čunderlík, „za predpokladu, že agent čís.10 106/39 nevie o tom, že pracuje pre naše vojenské spravodajstvo“.⁴⁰

V druhom prípade sa J. Noskovi podaril skutočný „sólo kapor“: „*Pri agentúrnej a typárskej ceste dňa 29/ VII. 1939 na Orave zistil prednosta 2 .oddelenia, že nemecká zpravodajská služba má na Orave vybudovanú výzvednú sieť proti Poľsku. Konkrétne zistený agent Vrba zo Slaníc, okres Námestovo, má 13 subagentov z Poľska a od nás. Vrba je v styku podľa jeho tvrdenia údajne s doktorom, ktorý je snád' nem. kapitáňom. Vrba bol získaný do služieb v mesiaci marci v Žiline*“ – hlásil 31. júla 1939 na 2. oddelenie HVV npor. Nosko. Od odhaleného agenta toho zistil aj viac, hlavne že je sám vyplácaný, sám vypočúva a je v styku so svojimi subagentmi, schádza sa s nimi vo svojom byte, tu sa tiež schádza s nemeckým riadiacim orgánom, ktorý hovorí dobre po slovensky. Ďalej prezradil, že má podávať hlavne správy o protiletadlových zbraniach a letiskách. Hlásenie ďalej pokračovalo. „*Bol ochotný polovicu svojich subagentov prenechať nám, čo mu bolo zamietnuté. Je pravdepodobné, že sa pri našej výzvednej činnosti z Oravy častejšie stretneme (s nemeckou výzvednou sieťou – pozn. P. Š.) a bolo by zahodné túto vec nejakým spôsobom riešiť. Snád' presným ohraničením pásma, v ktorom nem. zprav. pracuje.*“⁴¹Nie je vylúčené, že npor. Nosko toho zistil aj viac a využil pri svojej spravodajskej činnosti. Ochota agenta Vrba rozkryť svoju sieť, kontakty a časť siete dokonca ponúknuť slovenskej spravodajskej službe, dáva dôvody na predpoklad, že mohol byť využitý ako dvojitý agent a pracovať aj pre slovenskú vojenskú spravodajskú službu. Nemožno však vylúčiť ani istú formu naplňania dohôd Čatloš – Canaris z nemeckej strany, a relatívne samostatný agent Vrba mohol byť určený ako splnomocnené nemecké miesto pre spoluprácu so slovenskou spravodajskou službou. Nech to bolo akokoľvek, jeho informácie o nemeckých výzvedných aktivitách, v čase, keď ešte nebolo celkom isté, akým spôsobom Nemci využijú územie Slovenska a slovenskú armádu v očakávanom konflikte s Poľskom, mohli mať cenu zlata.

Na druhej strane to svedčí o istej arogancii a o podcenení slovenských spravodajcov zo strany nemeckého „spojenca“, ak ich agent, a nielen tento, pracoval v utajení, bez vedomia slovenských orgánov a rozsiahlu spoluprácu s nimi ponúkol až po odhalení, možno ako súčasť ochrannej legendy pre prípad dekonšpirácie. A tá bola v jeho prípade takmer úplná. Nehovoriac už o konšpiračnom zlyhaní profesionálov Abwehru z úradovne v Breslau (dnes Wrocław), ktorí na Slovensku vybuďovali rozsiahlu spravodajskú sieť pokrývajúcu takmer celé jeho severné pohraničie s ústredím v Ružomberku. Najzápadnejší oporný bod, či skôr agentúrne centrum, bolo v Čadci a odtiaľ sa ťahala sieť oporných bodov cez Žilinu, Ružomberok do Dolného Kubína, Slanice a Bobrova v okrese Námestovo, do Vitanovej, okres (Trstená), Liptovského Mikuláša, Tatranskej Lomnice, Ždiaru a Červeného Kláštora v okrese Vysoké Tatry, Kežmarku, Trebišova, Michaloviec a Sniny.

Skupinu agentov, vyslanú z Breslau, riadil pražský Nemeč, kpt. Ing. Tomaschek (krycie meno JUDr. Schuster), na ktorého sa viacej hodil Vrbov popis, ako na rezidenta Dr. Ludvíka Niedobu, verejne známeho ako vedúceho krajského funkcionára Deutsche Partei a neskôr oblastného veliteľa Freiwillige Schutzstaffel v Ružomberku. Táto zakonšpirovaná sieť

⁴⁰ Tamže, MNO č. 103 684/Taj. 16.oddel. 1940. Provokačná akcia – schválenie návrhu.

⁴¹ Tamže, f. VV2- VDO2, šk. 1, č.7420 taj. 2. oddel., Nemecká výzvedná sieť na našom území, 31. 7.1939. Neskôr si nemecká strana vynútila, že pri zadržaní ich agentov mohli slovenské orgány od nich požadovať maximálne krycie meno, a zadržanie mali ihneď oznámiť kompetentným nemeckým expozitúram.

bola veľmi heterogénna a na rôznych hierarchických úrovniach mala svojich rezidentov, agentov, spolupracovníkov z radov pašerákov, obchodníkov, roľníkov a pastierov na oboch stranách hranice, lyžiarskych inštruktorov, ale aj príslušníkov slovenskej armády, Finančnej stráže a četníctva. Od spolupracovníkov z presvedčenia až po vyslovených dobrodruhov a zároveň osoby vhodné na vydieranie. Čiastočné osamostatnenie agenta Jána Vrba (krycie meno Piotr) od agenta Rudolfa Jurkuláka (krycie meno Suk) a jeho vybavenie vysielačkou (ďalšia bola v službách ústredia v Ružomberku) svedčí o tom, že Vrba bol skutočne v kontakte priamo s oným nemeckým doktorom a zároveň kapitánom Tomaschekom (Schusterom). Preto mohlo byť pre slovenskú spravodajskú službu zaujímavé aj Vrbovo získanie a prístup k informáciám o tom, kto z príslušníkov slovenských ozbrojených zborov s Abwehrom spolupracuje. Jeden z významných spolupracovníkov bol priamo v Dolnom Kubíne, od septembra 1939 veliteľ posádky v meste škpt. Fridrich Werner, Nemeč, pôvodom z Brna, ktorý napríklad v roku 1939 podával Abwehru správy o inšpekčných cestách ministra národnej obrany gen. Ferdinanda Čatloša na Oravu.⁴²

VV3 v Prešove malo v polovici roku 1939 stanovené spravodajské záujmové oblasti proti Maďarsku a Poľsku ohraničené nasledovne:

1. Proti Maďarsku:

Od východných hraníc Maďarska po čiaru Jolsva (Jelšava) – Tornala – Bánrévé – Mezőkövesd – Karcag. Spravodajská činnosť mala byť uskutočňovaná najmenej do hĺbky Karcag – Debrecín – Mjirabrány až po bývalú Podkarpatskú Rus (Zakarpatská Ukrajina).

2. Proti Poľsku:

Spravodajská činnosť mala byť vedená v smere Bardejov – Lublin – Brestlitovsk.⁴³

Prvým prednostom 2. oddelenia VV3 bol kpt. pech. Jozef Markančuk, po ňom pplk. pech Jozef Albrecht a od polovice mája 1940 npor. František Podhorský, jeden z najagilnejších slovenských spravodajských dôstojníkov, bez predošlej spravodajskej skúsenosti v bývalej čs. armáde.⁴⁴

V spravodajskej činnosti proti Maďarsku vystupoval npor. Podhorský mimoriadne aktívne a v polovici roku 1940 tiež so súhlasom MNO rozohral provokačnú akciu s cieľom zabezpečiť dôveryhodnosť svojho agenta č. 10209/39 Adolfa Gelba pre maďarskú spravodajskú službu, ktorá mala záujem o jeho akvizíciu bez toho, že by mala vedomosť, že spravodajsky pracuje pre Podhorského. Cieľom maďarských orgánov bolo využiť, že Adolf Gelb sa pozná s Podhorským už od školských čias, ako Žid je na Slovensku i v Maďarsku ohrozenou, a tým i vydieranivhodnou osobou a jeho prostredníctvom sa napojiť na Podhorského. Gelb dostal od maďarských spravodajcov za úlohu rozkrývať slovenskú dôvernú sieť namierenú proti Maďarsku. Túto činnosť však vykonával v réžii npor. Podhorského a npor. Teodora Obucha, rozkrýval osoby, ktoré so spravodajskou činnosťou

⁴² Pozri CHYTKA, S. V. Spravodajská činnosť ružomerskej siete Abwehru v severnom pohraničí Slovenska pred napadnutím Poľska. In *Vojenská história*, roč. 15, 2011, č. 2, s. 102-122. J. Vrba bol naverbovaný už v roku 1938, absolvoval v Nemecku šifrantský a spojársky výcvik a podľa vlastného tvrdenia komunikoval výlučne s Breslau. Táto skutočnosť podporuje predpoklad, že mohol identifikovať priamo Tomascheka- Schustera. Keďže pravdepodobne spravodajsky pracoval už proti ČSR, nemusel byť pre bývalého príslušníka APS III v B. Bystrici J. Noska až takou neznámou osobou. Skôr možno predpokladať, že „náhodné“ zistenie pri bežnej spravodajskej činnosti bolo skôr legendou na krytie dlhšie spolupracujúceho agenta.

⁴³ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 34.

⁴⁴ Tamže, s. 21, s. 730.

nemali nič spoločného. Bola to napríklad budapeštianska tanečnica Margita Weberová, podozrenia voči nej mal upevniť riadený verejný kontakt známeho „cifršpióna“ Teodora Wilmona (pracoval aj pre ÚŠB) s ňou. Keď Adolf Gelb dostal za úlohu získať spravodajský materiál, o ktorom maďarskí spravodajcovia predpokladali, že sa nachádza v byte Podhorského, nielenže im tento dôveryhodný dezinformačný materiál v byte naaranžoval, ale zabezpečil tiež, aby Gelb dôveryhodným spôsobom získal pre maďarských spravodajcov kópie kľúčov od Podhorského bytu, kde by si podvrhnutý materiál podľa svojho výberu mohli vyzdvihnúť sami. Podhorský zároveň navrhol využiť aj skutočnosť, že Gelba pozvali maďarské orgány do Budapešti na školenie a zároveň zrejme požadovali, aby sa ich agent kontaktujúci Gelba, samozrejme pod falošnou identitou, zoznámil s Podhorským. Pre väčšiu dôveryhodnosť Gelba v očiach jeho nových chlebobarcov sa mal tento kontakt udiať tesne pred Gelbovým odchodom do Maďarska, aby mal maďarský agent väčší pocit bezpečnosti a zbavil sa posledných podozrení, že Gelb je provokatér, ale, naopak, presvedčil sa, že je agentom vykazujúcim skutočnú činnosť. V akcii sa malo pokračovať, pravdepodobne s cieľom zabezpečiť Gelbovi bezproblémovú infiltráciu do maďarskej spravodajskej služby a MNO na ňu dalo taktiež súhlas.⁴⁵

Uvedené príklady presvedčivo dokumentujú, že ani jedna strana nemala vážny záujem rešpektovať spravodajské prímerie požadované Nemcami, nakoľko to bolo bytostne proti ich záujmom.

Pochopiteľne, úspešné obranné i ofenzívne spravodajstvo, nielen adresne proti Maďarsku a Poľsku, ale i vo všeobecnej rovine si vyžadovalo urýchlene dobudovať spravodajskú službu po všetkých stránkach a neustále skvalitňovať jej činnosť. Pri akútnom nedostatku vycvičených kádrov si to v prvom rade vyžadovalo zmapovať disponibilné ľudské zdroje a úroveň ich spravodajskej prípravy na rôznych úrovniach. Preto MNO-HVV 2. oddelenie 12. júna 1939 vydalo rozkaz všetkým trom vyšším veliteľstvám hlásiť do 18. júna 1939 všetkých dôstojníkov vycvičených v šifrovej službe a uviesť jej dĺžku a stupeň výcviku. V internom rozkaze VV3 túto požiadavku ešte spresnilo o údaje o mieste výcviku a druhu ovládaného šifrového kľúča.⁴⁶ S najväčšou pravdepodobnosťou vydalo MNO-HVV obdobný rozkaz s rovnakým termínom aj vo vzťahu k dôstojníkom, rotmajstrom, ďalejslúžiacim poddôstojníkom a mužstvu, ktorí boli vycvičení v spravodajskej službe, aj keď to možno dedukovať až z terciálneho prameňa.⁴⁷

V súvislosti s nástupom nového turnusu záložných dôstojníkov na cvičenie a s úlohou VV3 vycvičiť určitý počet záložných dôstojníkov v spravodajskej službe si náčelník štábu VV3 mjr. gšt. Ján Krnáč vyžiadaval predložiť do 7. augusta 1939 hlásenie o vhodných osobách. Požadované údaje boli hodnosť, meno, národnosť a materinská reč, deň, mesiac a rok narodenia, miesto narodenia a príslušnosť, školské vzdelanie, povolanie, znalosť rečí, ovládanie strojopisu, šifrovania, kde, ako dlho, u ktorého veliteľstva a akú spravodajskú funkciu ten-ktorý záložný dôstojník zastával. Ak by sa u príslušného útvaru záložný dôs-

⁴⁵ Tamže, s. 25-27.

⁴⁶ VHA Bratislava, f. 53, šk. 8, MNO-HVV, čís. 55 245.Dôv./2.oddel.1939, Dôstojníci vycvičení v šifrovej službe - hlásenie.

⁴⁷ Tamže, Posádkové veliteľstvo Prešov, č. j.2549/dôv.1939.zprav. Voj. osoby so zpravodajským výcvikom – hlásenie, Prešov 14. júna 1939. Tento rozkaz sa odvoláva na rozkaz VV3 č.j. 20. 515/ dôv. zprav. 1939. Možno predpokladať, že požiadavka takého závažného obsahu sa riešila na celoarmádnej úrovni a uvedený rozkaz VV3 bol jej rozpracovaním na vlastné podmienky.

tojník so spravodajským výcvikom nenašiel, útvary mali navrhnúť, ktorý „by sa pre túto službu hodil a má záujem“.⁴⁸

Priebežne sa uskutočňovali ďalšie opatrenia, realizácia ktorých mala skvalitňovať vojenskú spravodajskú službu a štandardizovať podmienky pre jej výkon. Spravodajskí dôstojníci boli vybavení falošnými legitimáciami s cudzími menami a s civilným krytím povolaní. Napríklad spravodajskí dôstojníci strednej oblasti požívali tieto falošné identity: kpt. jazd. Július Nosko – Július Navara, ing. agronómie, npor. pech. Vincenc Berec – Vojtech Bukovský, komerčný inžinier, npor. pech. Pavol Jamrich – Peter Jäger, učiteľ a ďalšie.⁴⁹ Ďalej boli spravodajskí dôstojníci vybavení jednotným odevným príspevkom na zakúpenie civilného odevu vo výške 800 Korún slovenských. Obnos bol stanovený na obdobie jedného roka – od 1. apríla 1939 do 1. apríla 1940. K tomu MNO–HVV nariadilo: „*Výkonnú zprav. službu prevádzajte len v civilnom odevu. Prednostovia 2. oddel. vyšších veliteľstiev pri príležitostných cestách presvedčia sa o tom, či zprav. dôstojníci I. kategórie majú riadny občiansky odev a či výkonnú službu vykonávajú v tomto odevu.*“⁵⁰

Z prvého pohľadu banálnou, ale pre činnosť spravodajskej služby mimoriadne dôležitou otázkou bolo pridelenie, dopĺňanie a určenie spôsobov prijímania a účtovania spravodajského paušálu. Na uvedený účel 2. oddelenie HVV zriadilo účet v Poštovej sporiteľni pod číslom 1114 a krycím názvom „Ministerstvo národnej obrany, podporný fond HVV.“ Z tohto fondu bolo VV1 a VV2 k 1. júlu 1939 poukázané po 5 000 Ks ako doplnok spravodajského paušálu. Z prideleného paušálu mali hradíť výdavky spravodajských dôstojníkov svojej oblasti, zasielať ich poštovou poukážkou alebo pri príležitostných služobných cestách vyplácať osobne. Pokladničné knihy mali obidve VV uzavrieť účtovne na nule a bol stanovený spôsob, akým malo MNO–HVV vziať do príjmu ich staré hotovosti. VV3 malo osobitnú úlohu – preúčtovať celú svoju hotovosť, ale ešte predtým preúčtovať valuty, pengö a zloté v súčasnom úradnom kurze na Ks. Ďalšie dispozície s valutami boli od 1. júla 1939 zmenené tak, že sa už nemali jednotlivým VV prideľovať in natura, ale mali si svoje potreby kryť nákupom v najbližších pobočkách Slovenskej národnej banky (Žilina, Banská Bystrica, Prešov) za najnižší úradný kurz. „*Prednostovia 2. oddel. v.v. prejednávajú možnosti nákupu valút s riaditeľmi týchto ústavov a do 15. t.m hlásia výsledok týchto jednaní na HVV.-2. oddel., aby v prípade potreby mohlo toto zakročiť u Slovenskej národnej banky v Bratislave.*“⁵¹

Ako súčasť spomínaných opatrení boli zavedené evidenčné listy spravodajských dôstojníkov I. i II. kategórie. Ich ústrednú evidenciu prevzalo 2. oddelenie HVV a vyžiadalo si, aby mu boli zasielané v jednom exemplári ich evidenčné listy a taktiež hlásené všetky zmeny zaradenia.⁵² Ako forma kontroly morálno-politického stavu príslušníkov armády a ich štátnej spoľahlivosti boli zavedené *Súhrnné správy o vlastnej armáde*. Bolo nariadené

⁴⁸ Tamže, čj. 20 999/Dôv. 2. odd. 1939. Príspevok do dôv. rozkazu. VV3. Podľa vyhotovovacej pečiatky bol článok uverejnený v v DR VV3 č. 40/1939 ako článok C-130.

⁴⁹ VHA Bratislava, f. VV2-VDO2, šk. 1, VV 2, č.j. 7379/ taj. 2. oddel. 1939, Falošné legitimácie – hlásenie

⁵⁰ Tamže, MNO-HVV, č. 59 129 Taj. 2.odd.1939, Odevné zprav. dôstojníkov, Bratislava, 3. júla 1939

⁵¹ Tamže, MNO-HVV, č. 59 133 Taj. 2. odel.1939, Zpravodajský paušál - dopĺňovanie, Bratislava, 6. júla 1939. Z uvedeného účtu 2. oddelenia HVV bolo vyplácané aj spomínané odevné.

⁵² Tamže, MNO-HVV, Čís. 150 824/taj. 2. oddel. 1939, Ustanovenie zprav. dôstojníkov- postup, Bratislava, 19. augusta 1939.

predložiť ich za obdobie od 15. marca do 1. septembra 1939 a potom vždy k 1. januáru, 1. aprílu, 1. júlu a 1. októbru každého roka. Správa mala tieto základné body. „... I. *Kázeň a duch armády...II. Hmotné nedostatky, ktoré majú, alebo môžu mať vliv na kázeň a ducha armády... III. Propaganda a protištátna činnosť v armáde...IV. Trvalé a význačné prípady nepriaznivého pomeru vojska k verejnosti a naopak...V. Vlastné návrhy.*“⁵³ Povinnosťou obranných dôstojníkov bolo aj na základe podkladov žandárskych staníc viesť zoznamy štátne nespoľahlivých osôb vo svojej oblasti a v súčinnosti ich pravidelne aktualizovať.

Na zabezpečenie operatívneho kontaktu prednostu 2. oddelenia MNO-HVV aj mimo služobnej doby od 17.00 hod do 07.00 hod. nasledujúceho dňa bolo zriadené telefónne číslo „2375“ v Bratislave. Dovolať sa naň bolo možné cez hlavnú poštu a stanica sa hlásila na krycie meno „Vlčanský“. Takto fungovala od 11. do 26. júla 1939, keď bolo uvedené číslo z bezpečnostných dôvodov zmenené na „3 828“, krycie meno a spôsob spojenia však zostali zachované.⁵⁴

Urýchlené dobudovávanie a zvyšovanie akcieschopnosti slovenskej vojenskej spravodajskej služby v jarných a letných mesiacoch roku 1939 nepochybne súviselo aj s indíciami, že nielen Ochranná zóna, ale celé územie Slovenska sa stane nástupným priestorom nemeckej agresie proti Poľsku. Prejavom napätia v slovensko-poľských vzťahoch bola stupňujúca sa spravodajská vojna. V nej slovenská vojenská spravodajská služba v podstate držala líniu úzkej spolupráce s nemeckým spravodajskými službami, hlavne s Abwehrom. Bolo to pravdepodobne predmetom ďalších rokovaní aj v rámci zmiešanej slovensko-nemeckej komisie pre úpravu otázok vyplývajúcich z Ochranej zmluvy. V spravodajskej subkomisii tejto komisie Slovensko zastupovali prednosta spravodajského oddelenia MNO-HVV škpt. Alojz Androvič a Dr. Jozef Mikuš z Ministerstva zahraničných vecí.⁵⁵ Hlavne sa však rokovalo s nemeckou subkomisiou pre Abwehr pôsobiaceou v rámci Nemeckej vojenskej komisie (kpt. R. L. von Zohle, kpt. Dr. Heinz Nagel).⁵⁶

Na Slovensku v tejto dobe, okrem už spomínanej siete Abwehru s centrom v Ružomberku, pôsobila výlučne proti Poľsku ďalšia úradovňa nemeckej spravodajskej služby. Túto úradovňu identifikovali v roku 1958 pracovníci I. zvláštneho odboru Ministerstva vnútra ČSR, Študijného ústavu ako tzv. Nemeckú spravodajskú stanicu. Pôsobila v Spišskej Novej Vsi a na jej čele bol pravdepodobne mjr. Ortwin Stenzel. Zároveň boli identifikované mená, priezviská, hodnosti a niektoré funkcie ďalších 53 osôb, ktoré boli do tejto úradovne zaradení. Boli to 2 osoby v hodnosti poručíkov, 6 osôb – mužov vo funkcii sekretár, zvyšok v rotmajstrovských, hlavne však poddôstojníckych hodnostiach.⁵⁷ Išlo pravdepodobne

⁵³ Tamže, VV 2, č. j. 396 Taj. 2.odd. 1939, Súhrnná správa o vlastnej armáde, Banská Bystrica, 3.6.1939. V rámci bodu I. sa osobitne sledovali a vyhodnocovali vplyvy, ktoré pôsobili na zníženie disciplíny, tresty gážistov menovite (súdne, pred kárnym výborom, disciplinárne), tresty mužstva iba číselne (súdne, disciplinárne, za zločin vojenskej zrady), prípady zbehnutia v činnej službe, neuposlušnosť povolávacieho rozkazu v dobe zvláštnych opatrení alebo na cvičenie v zbrani, sebevraždy a pokusy o sebevraždu. V rámci bodu II. to boli nedostatky pri výkone služby, stravovanie, ubytovanie, ošatenie a finančné pomery gážistov. Bod III. sa osobitne zameriaval na správanie a činnosť ako vojakov, tak aj nevojakov, prívržencov komunizmu, marxizmu, Čechoslovákov, Maďarov a maďarónov a náboženské trenice.

⁵⁴ Tamže, MNO-HVV, č. 59 140 Taj. 2. odd. 1939, Telefónna stanica prednostu 2. oddelenia-oznamenie, Bratislava, 11.7.1939, tiež dodatok k spisu z 26.7.1939.

⁵⁵ VHA Bratislava, f. SVK, šk.1, II/1. Miešaná komisia slovensko-nemecká.

⁵⁶ BAKA, ref. 3, s. 18.

⁵⁷ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 35-36.

o vojskové spravodajstvo, slúžiace potrebám južného zoskupenia nemeckých vojsk, do ktorého bola zaradená i slovenská operujúca armáda.

Zaostávať nechcel ani nemecký Sicherheitsdienst (SD), ktorej agenti z viedenskej úradovne sa na Slovensku etablovali v predstihu pred konkurenčným Abwehrom. Na západnom Slovensku sa angažovala hlavne zlínska pobočka SD, ktorá tu od začiatku leta 1939 budovala svoju dôvernú sieť. Prácu na Slovensku riadil SS-Obersturmführer Zach. Hlavná expozitúra bola v Žiline na čele s vedúcim Zebrakom, neskôr s Gottfriedom Staniekom. Postupne rozšírila svoju sieť až na Spiš, so sídlom v Poprade, kde ju riadil Július Gretzmacher z Huncoviec.⁵⁸

V existujúcej situácii boli pochopiteľné aj spravodajské aktivity poľskej strany. Úlohu pripravovať spravodajské akcie a konšpiračné bunky v susedných štátoch mala v pôsobnosti 2. expozitúra II. oddelenia Hlavného štábu. S činnosťou na Slovensku začala v marci 1939, vo zvýšenej miere v máji. Bola v kontakte s poľským vyslanectvom v Bratislave. Hlavným cieľom bolo nadväzovanie kontaktov s politickými organizáciami a vojskom na území Čiech a Slovenska. Spravodajsky sa v prospech Poľska angažovalo niekoľko skupín i jednotlivcov zo Slovenska, tiež varšavská expozitúra DRAX čs. exilovej spravodajskej skupiny v Londýne plk. Františka Moravca. Plány, osnované niektorými polonofilskými politikmi – ako vtedajšími poslancami slovenského Snemu – Pavlom Čarnogurským, Vladimírom Moravčíkom a odstaveným Karolom Sidorom na spojenie poľskej a slovenskej armády však boli nereálne a poľská strana na ne rýchlo rezignovala. K slovu sa nedostali ani diverzné skupiny poľských horalov pripravované mjr. Felixom Ankersteinom. Na ich úspech chýbal rozvinutejší protifašistický odboj na Slovensku, čas na dôkladné vycvičenie a vyzbrojenie. Neuspela ani ponuka ilegálnej Komunistckej strany Slovenska na organizáciu diverzných akcií a prechodov cez spoločné hranice. Poľská spravodajská služba však spolupracovala so Zväzom evanjelickej mládeže na Slovensku, kde sa pripravovali letáky propagujúce spoločný štát Čechov, Slovákov a Poliakov.⁵⁹

Poľské spravodajské aktivity slovenské orgány zistili už na ich počiatku. Prezídium Ministerstva vnútra už 9. júna 1939 informovalo o zisteníach MNO, že poľská pohraničná stráž sa všetkými možnými spôsobmi snaží získať informácie o dislokácii slovenskej a nemeckej armády, MV preto vydalo nariadenie, aby každý, kto by poľskej strane takéto informácie poskytol, bol zaistený v súdnej väzbe.⁶⁰

Vláda uskutočnila viaceré opatrenia na ochranu hraníc. Už na porade Čatloš – Canaris sa okrem už spomínaného dohodlo. „*V slovenských pohraničných staniach na poľskom pohraničí, sú stále ešte pridelené z časti nespoľahlivé elementy/Česi/.Je v záujme oboch strán, aby títo pohraniční úradníci boli z ich miest odstránení. Povoľanie slovenskej finančnej stráže javí sa žiaducím zo strany slovenského ministerstva obrany. Pôsobenie v tomto zmyslu je žiaducno z nemeckej strany.*“⁶¹ Preto v súlade s nemeckými požiadav-

⁵⁸ SCHVARC, M. *Sicherheitsdienst a Slovensko v rokoch 1938 – 1944* (od autonómie po Povstanie). In *Acta carpatho-germanica*, roč. XVIII, 2006, s. 18.

⁵⁹ BAKA, ref. 3, s. 18-19. Pozri aj GNIAZDOVSKI, M. *Spolupracovníci poľskej rozviedky pred slovenskými súdmi v rokoch 1939-1945*. In *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945*. Slovenská republika 1949-1945 očami mladých historikov VII. Zost. Peter Sokolovič. Bratislava 2008, s. 151-166.

⁶⁰BAKA, ref. 3, s. 18.

⁶¹ VHA Bratislava, f. Slovenská vojenská komisia (SVK), šk. 2, 1/3, Príloha k A Ausl/Abw CHef Nr. 8/39 g. Kdos., Protokol o rozprave zo dňa 23.V.1939 v Bratislave, slovenský preklad.

kami, ktorých plnenie, pochopiteľne, vyústilo do nedostatočných stavov Finančnej stráže (FST), na základe rozhodnutia zo 4. júla 1939 sa začalo s jej militarizáciou, posilňovaním vojenskými osobami, prešla pod vojenské velenie a disciplínu. Spolu s vojenským pohraničnými prápormi vytvorila nové útvary s názvom Pohraničná stráž, ktorá nahradila len nedávno rozpustenú Stráž obrany štátu.⁶²

Čo sa týka vojakov, pridelených k finančnej stráži, vydalo MNO už 28. júna smernice na ich využitie po spravodajskej stránke. Boli síce prioritne určené na realizáciu v 30 staniách FST na maďarských hraniciach, ktoré už boli posilnené vojskom na boj proti ilegálnemu prekračovaniu hraníc, ale keďže obsahovali štandardné opatrenia, je pravdepodobné, že podobne boli inštruovaní aj príslušníci novovzniknutej Pohraničnej stráže na poľských hraniciach. V rámci obranných opatrení mali byť vojaci poučení o tom, ako majú vykonávať službu, aby čelili cudzej spravodajskej výzvednej činnosti a nadriadení mali zariadiť obranu proti možným a predpokladaným pokusom získať niektorého z pridelených vojakov do cudzích spravodajských služieb. Ofenzívne spravodajstvo sa malo zamerať na vlastné pozorovanie, správy od osôb, ktoré sa často zdržujú na hraniciach, alebo tieto hranice prechádzajú, a získavanie vhodných typov pre vlastné ofenzívne spravodajské služby. Táto posledná úloha sa mala plniť bez toho, „aby bol niektorý z vojakov do veci zasvätený“ nasledujúcim spôsobom. „*Veliteľ, alebo schopnejší vojak povedie záznam vo forme denníku v chronologickom postupe o všetkých osobách, ktoré prechádzajú hranice a o osobách, s ktorými prichádzajú vojaci do styku. V zázname sa uvedie mimo osobných dát dotyčnej osoby tiež odkiaľ a kam cestuje alebo ide, ku komu, za akým účelom, a všetko ostatné, čo sa o dotyčnej osobe dá zistiť/ majetkové pomery, smýšľanie, príbuzenstvo, styky, povolenie, povaha atď./*. Tieto záznamy odošlú sa najvhodnejším spôsobom asi každých 14 dní príslušnému zpravodajskému I. kategórie, ktorý záznamy roztriedi a vyberie osoby vhodné pre výzvednú činnosť a hlási to príslušnej vyššej jednotke, ktorá povedie evidenciu týchto osôb.“ Uvedení dôstojníci boli poverení realizáciou tejto úlohy, pričom prednostovia spravodajských oddelení vyšších jednotiek vykonávali kontrolnú úlohu.⁶³

Toto bol už konkrétny príklad takmer masovej tipárskej práce, síce z nemeckého pohľadu chvályhodný vo vzťahu k Poľsku, ale odsúdeniahodný vo vzťahu k Maďarsku. Svedčí však o tom, ako slovenskí spravodajcovia chápali priority ofenzívneho spravodajstva. Vyplývalo to nepochybne i z obáv, či Maďarsko vojensky nevyužije sústredenie slovenskej armády proti Poľsku, a tým i oslabenie ochrany južnej hranice. Po predošlých skúsenostiach s postojmi a konkrétnymi činmi „ochrannej mocnosti“ Nemecka sa jeho garanciam a ubezpečeniam veriť nedalo a bolo potrebné sa prednostne spoliehať na vlastné sily a prostriedky.

Možno konštatovať, že okrem obranného spravodajstva, ktorého výsledkom bolo, okrem iného, kontinuálne spracovávanie správ z poľského pohraničia, prevzaté ešte z bývalej čs. armády, sa prostredníctvom Finančnej stráže, neskôr Pohraničnej stráže, colníkov, poštárov, žandárskych staníc i osôb, z rôznych dôvodov prechádzajúcich hranice oboma smermi, ale do istej miery zasvätených dôverníkov, uskutočňovala cezhraničná spravodajská činnosť. Nejakú rozsiahlejšiu agentúrnu sieť slovenskej spravodajskej služby v Poľsku sa zatiaľ nepodarilo zistiť. Napríklad, keď po porážke Poľska MNO-HVV 10. októbra 1939 nariadilo vyradiť zo zoznamu všetkých agentov, ktorí pracovali proti tomuto štátu, VV2

⁶² BAKA, ref. 3, s. 30.

⁶³ VHA Bratislava, f. VV2- VDO2, šk. 1. MNO- HVV, čís. 59 114 taj.2. oddel. 1939, Zosilnenie finančnej stráže vojskom - spravodajské opatrenie. Bratislava 28. júna 1939.

navrhla vyradiť zo zoznamu iba štyroch agentov s evidenčnými číslami 19 301, 19 302, 19 303 a 19 304.⁶⁴ Pritom tieto vysoké evidenčné čísla svedčili skôr o nedávno získaných osobách, ako o starších, etablovaných a skúsených agentoch.

Aktivity poľských spravodajských orgánov boli v niektorých prípadoch priam očividné, ale metódami veľmi podobné slovenským. Okresný náčelník v Bardejove už 10. mája 1939 hlásil na 2. oddelenie VV3 v Prešove, že „*poľské pohraničné orgány snažia sa všemožne získať správy o dislokácii našej armády a armády nemeckej, vypočúvaním detí, pastierov v blízkosti hraníc a ľudí prechádzajúcich cez hranice z nášho územia do Poľska.*“ Pri tejto príležitosti žiadal spravodajský orgán o vyjadrenie, či má obmedziť pohraničný styk, a tým znemožniť styk obyvateľstva s poľskými pohraničnými orgánmi. Zároveň uložil pohraničným orgánom prísne sledovať podozrivé osoby a znemožniť prechod hranice osobám, u ktorých to nie je bezpodmienečne nutné. Keďže nedostal odpoveď, na vlastnú zodpovednosť zakázal obyvateľstvu prístup do pohraničného pásma 500 m od hraníc. Spravodajský orgán s tým písomne súhlasil, o čom 17. mája 1939 informoval okresného náčelníka a zároveň mu oznámil, že si vyžiadala súhlas MNO. V tomto vyžiadaní však všetko prezentoval ako vlastné návrhy s tým, že v prípade súhlasu MNO by pokyn na vydanie zákazu prístupu do pohraničného pásma vydal všetkým okresným úradom vo svojej pôsobnosti.⁶⁵

V júni 1939 2. oddelenie VV3 odhalilo, že komisariát poľskej „graničnej“ stráže v Krempanej a jej stanovisko v Grabe spravodajsky využíva služby istého Lukáša a Hošku z Grabu, ktorí mali v predošlom roku slúžiť v Mirošove, okres Stropkov a už vtedy vyzvedať v Bardejove. Aktuálne mali byť opäť vyslaní do Bardejova, s cieľom zistiť, či sa v jeho priestore nenachádza nemecké vojsko. Spravodajský orgán požiadal Okresné četnícke veliteľstvo Bardejov, aby na to upozornilo všetky bezpečnostné orgány, aby boli menovaní zatknutí a zatknutie bolo okamžite hlásené spravodajskému orgánu.⁶⁶

Z hľadiska získavania správ o nepriateľovi sa veľký dôraz kládol na spravodajské vyťaženie vojenských zbehov. Spravodajský orgán VV3 13. augusta 1939, po ostrej kritike doterajšieho postupu podriadených spravodajcov, vydal osobitnú smernicu na výsluch zbehov s podrobnými inštrukciami a vzormi výsluchových protokolov. Okrem iného sa v smernici hovorilo: „*Každý zbeh je dobrým prameňom zprav. Pokiaľ sa týka zprav novšieho dáta je zbeh prameňom priam neoceniteľným. Treba ho však hneď vypočuť a pokiaľ možno čo najviac vyčerpať jeho vedomosti tak, aby vylúchajúci mohol nadriadenému veliteľstvu podať presný obraz o útvare, kde zbeh konal vojenskú službu.*“⁶⁷

Zásadné obranné spravodajské opatrenia so všeobecnou platnosťou však vydalo veliteľstvo Bernolák (Veliteľstvo slovenskej poľnej armády – pozn. P.Š.) po začiatku vojny proti Poľsku. Predstavovali komplex vzájomne na seba nadväzujúcich príkazov a smerníc s osobitným zameraním na utajenie a ochranu proti vyzvedačstvu.⁶⁸ Po nich nasledovali Smernice o správaní sa na nepriateľskom území a Smernice o tom, ako sa zachovať pri útokoch obyvateľstva na jednotky v nepriateľskom území. Prvá zo smerníc, okrem iného,

⁶⁴ Tamže, MNO-HVV, č. 151 243/taj.2. oddel. 1939, Smernice ... – oprava. Boli to Krivoss Peter, Volčák Jozef, Wojčák Ignác a Kišák Ján.

⁶⁵ VHA Bratislava, f. 53, 1939, šk. 1, VV3 č.j. 20 338/Dôv. zprav. 1939, Opatrenia proti poľskej výz. službe, Prešov, 17. mája 1939.

⁶⁶ Tamže, VV3, č.j.2060/Dôv. zprav.1939, Lukáč a Hoško – upozornenie.

⁶⁷ Tamže, VV3, č.j. 21 113/ Dôv. zprav.1939, Výsluchy zbehov, Prešov, 13. VIII. 1939.

⁶⁸ Tamže, veliteľstvo Bernolák, č. j. 11 030/Dôv. 2. oddel.1939, Obranné zpravodajské opatrenie, S.V. 4. sept. 1939.

definovala pojem vyzvedač ako človeka, ktorý „*tajne, t.j. nie v uniforme nepriateľskej armády, v prestrojení, alebo pod falošnou zámenkou získava v operačnom pásme zprávy pre nepriateľa, alebo je nápomocný pri ich sprostredkovaní*“.⁶⁹

Druhá smernica napríklad okrem zaobchádzania so zajatcami definovala aj koho treba považovať za teroristu. „*Ozbrojené civilné osoby, ktoré nenosia ani rovnošatu, ani iné už z diaľky viditeľné označenie nepriateľskej armády. Tak podobne je považovaný za teroristu, kto v slovenskej uniforme sa účastní boja proti nám, alebo proti nám bojuje ako príslušník cudzej, tretej armády.*“ Smernice ďalej hovoria o okamžitej poprave teroristu prichyteného pri čine smerujúcom proti vlastnej armáde, alebo proti jej záujmom, alebo so zbraňou v ruke. Ďalej obsahujú podrobné pokyny o osobitnom väznení, vypočúvaní, eskortovaní, odovzdávaní a pod., vrátane nakladania so zadržaným materiálom u teroristov zadržaných v iných, ako oboch spomínaných prípadoch.⁷⁰

O obavách, ako sa neskôr ukázalo premrštených, zo spomínaných poľských teroristických skupín svedčia aj 13. septembra 1939 osobitne vydané pokyny pod názvom „*Zpravodajská služba v pohraničí*“ pre veliteľov pohraničných práporov a finančné oddelenia, ktoré mali eliminovať predpokladané znepokojovanie pohraničia týmito „*bojuvkami*“. Cieľom bolo sledovať ich organizovanie, silu, výzbroj, koncentráciu, presuny, podporu u civilného obyvateľstva poľskej národnosti a jeho vedúcich činiteľov a zamedziť ilegálnym prechodom hraníc.⁷¹

Zásadný dokument spravodajského zamerania vydalo 14. septembra 1939 MNO-HVV ako smernice pre spravodajskú službu v zázemí. Základnou úlohou, ktorú dostalo obranné spravodajstvo, bolo potierať protivojnovú, polonofilsku a morálku vojska podrývajúcu propagandu. V ďalšom potierať zvýšený spravodajský záujem zo strany Maďarska. Uložené opatrenia zahŕňali určenie spravodajského dôstojníka v posádkach, kde nebol systemizovaný, vybudovanie dôverníckej siete medzi vojakmi, „*rozriedenie*“ mužstva maďarskej národnosti a osobitný dozor nad jeho príslušníkmi, zabezpečenie spoľahlivého dozoru nad počúvaním rozhlasu a zákaz počúvania nepriateľských a maďarských staníc. Bolo uložené uskutočňovať časté prehliadky všetkých zvrškov mužstva, pátrať po letákoch, tendenčných listoch a škodlivých poznámkach, a to minimálne raz do týždňa. Prehliadky mali byť uskutočňované „*pod kepienkou zavedenia poriadku a disciplíny*“.

Smernice obsahovali aj pokyny upravujúce partnerský vzťah a spôsoby spolupráce s četníckymi stanicami.

Osobitný význam však mali pokyny pre výzvednú službu. „*Ukladám všetkým zprav. orgánom povinnosť získavať hodnoverné zprávy zo slovensko-maďarského pohraničia a zo samotného Maďarska. MNO má záujem nielen na správach vojenskej povahy, ale i na správach, ktoré môžu podať jasný obraz o súčasných pomeroch v Maďarsku, o nálade obyvateľstva a to protislovenskej a protinemeckej, o evakuačných zjavoch a o prípadnej italsko-maďarskej spolupráci po stránke vojenskej a spoločnej propagandy. Pri získavaní správ použite všetky známe a hodnoverné pramene, pečujte tiež agentúrnou cestou.*“⁷²

⁶⁹ Tamže, veliteľstvo Bernolák, č. j. 11 091/Dôv. 2. oddel.1939, S.V. 11 sept. 1939.

⁷⁰ Tamže.

⁷¹ Tamže, veliteľstvo Rastislav, č. j. 2773/dôv. zprav. 1939, SV. 13. septembra 1939, takmer identicky tiež veliteľstvo Škultéty, č. j.2051/dôv.zprav. 1939, SV 12. septembra 1939. Táto obsahová zhoda umožňuje predpokladať, že išlo iba o transpozíciu rozkazu nadriadeného veliteľstva Bernolák.

⁷² VHA Bratislava, f. VV2-VDO2, šk. 1. sign. 1/9/4, MNO-HVV, Čís. 151 225/taj. 2. oddel. 1939, Smernice pre zprav. službu v zázemí, Bratislava, 14. septembra 1939. Smernice za veliteľa HVV

Boli to zásadné, vo viacerých ohľadoch prelomové pokyny. Nielenže orientovali záujem vojenského spravodajstva aj do hĺbky maďarského územia bez teritoriálneho ohraničenia, ale zameriavali ho aj proti ďalšiemu spojencovi v rámci tvoriacej sa hitlerovskej koalície – Taliansku. Oficiálne potvrdzovali aj vyšší typ ofenzívneho spravodajstva voči Maďarsku – agentúrnu prácu.

Spomínané protimaďarské spravodajské opatrenia vychádzali z nasledujúceho spravodajského záveru. „*Podľa súhlasných správ z Maďarska tak vo vládných kruhoch, ako i v širokých vrstvách obyvateľstva panuje určitá obava z nasledujúcich udalostí. Očakávajú tam revíziu akciu zo strany Slovenska. Preto maďarská zprav. služba vyvinuje veľké úsilie za účelom získania zprávy zo Slovenska, pokiaľ ide o politický vývoj a vojenské opatrenia. Dôraz je kladený na pohyby a počet vojska slovenského a na pohyby vojska nemeckého na Slovensku.*“⁷³

Otázka prechodov Čechov a Slovákov do tvoriacej sa českej a slovenskej légie v Poľsku je v doterajšej literatúre pomerne široko spracovaná a nepokladám za funkčné ju v tejto štúdiu rozoberať. Na základe záverov z rokovani Čatloš – Canaris bola, pochopiteľne, v centre oficiálneho záujmu slovenskej vojenskej spravodajskej služby. Prezídium krajinského úradu v Bratislave rozoslalo 27. apríla 1939 policajným riaditeľom v Bratislave, Prešove a Kežmarku, okresným náčelníkom v severných okresoch a vojenským veliteľstvám v Trenčíne, Spišskej Novej Vsi a Banskej Bystrici získanú dôvernú informáciu o organizovaní čs. jednotky v Poľsku so súhlasom jeho vlády a zatiaľ neoverenú informáciu o verbovacej akcii do tejto jednotky.⁷⁴ Následne spravodajský orgán VV3 na rozkaz MNO-HVV prešetroval pobyt bývalého čs. arm. gen. Leva Prchalu v Tatrách a jeho odjazd z Kežmarku do Poľska 26. mája 1939 vo vozidle s diplomatickou značkou CD. V tejto súvislosti prešetroval aj údajné stretnutie bývalých asi 20 čs. dôstojníkov českej národnosti pri Podolinci, vrátane ešte neodsunutého npor. Libříckého, ktorý sa netajil úmyslom prejsť do Poľska. Schôdzku dôstojníkov sa mu nepodarilo verifikovať, ani odjazd gen. Prchalu. Nechal však sledovať npor. Libříckého a strážiť zámok poľského grófa Zamojského v Starej Lubovni, nakoľko predpokladal, že by sa tam mohol gen. Prchala zdržovať.⁷⁵

S odvolaním sa na nasledujúcu správu Prezídia krajinského úradu, ktorá bola pravdepodobne oveľa podrobnejšia a presnejšia ako predošlá citovaná správa, vydalo VV3 v Prešove 7. júna 1939 pokyny podriadeným úradom, „*aby učinili čo najrozsiahlejšie opatrenia, aby bolo zabránené odchodu tých osôb do Poľska, ktoré sú podozrelé, že mienia vstúpiť do Čes-*

podpísal veliteľ delostrelectva pplk. del. Jozef Turanec. Smernica upozorňuje, že protivojnová propaganda operuje s heslom „Slováci nemajú za čo bojovať“, šíri správy o nedostatku výzbroje a výstroja, akcentuje to, že Slováci už dosiahli všetko a ďalší boj je len zbytočným prelievaním krvi. Polonofilská propaganda zase zvyrazňuje slovanskú vzájomnosť, útočí na členov vlády, významné osobnosti a nemeckých spojencov ako živým slovom, tak i letákmi, rozširovanými čechoslovakistickými a komunistickými elementami. Propaganda na narušenie morálky vojska operuje so zvyrazňovaním rôznych neprávostí, ako oslobodzovanie vybraných osôb od vojenskej služby, hmotného postavenia nemeckého a slovenského vojaka zasieva rozkol medzi vojsko a Hlinkovú gardu. Nabáda na zbehnutie platených i dobrovoľných agentov, ktorým sa údajne táto podvratná práca darí hlavne medzi osobami maďarskej národnosti.

⁷³ Tamže, s. 2.

⁷⁴ VHA Bratislava, f. 53, 1939, šk. 1, Prezídium krajinského úradu v Bratislave, č. 25.551/1939.prez., Organizovanie uprchlíkov z býv. Česko-Slovenska v poľskej armáde, Bratislava, 27. apríla 1939.

⁷⁵ Tamže, VV3, č. j. 20.428/Dôv.zprav. 1939, České légie v Poľsku – organizovanie gen. Prchalom, Prešov 30. mája 1939.

*ko-slovenských légii v Poľsku, ďalej, aby bolo zabránené akejkoľvek agitácii a verbovaniu v tamojšom správnom obvode pre vstup do uvedených légii. Páchatel'ov treba v každom prípade zatknúť a dodať do súdnej väzby. Všetky poznatky a informácie treba ihneď hlásiť. Podriadené úrady najmä v poľskom pohraničí majú pomocou dôverníkov získavať konkrétnejšie údaje o československých légiiach v Poľsku. Upozorníte všetky útvary a ústavy vo svojom obvode.*⁷⁶

Nedá sa zatiaľ potvrdiť pokus o priame infiltrovanie légie zo strany slovenskej vojenskej spravodajskej služby. O vyslanie osobitného agenta do Poľska s cieľom získavať správy o čs. légii sa v lete 1939 pokúsil npor. F. Podhorský z 2. oddelenia VV3 v Prešove. Išlo o už spomínaného Adolfa Gelba, ktorý mal eminentný záujem o legálny odchod do Poľska. Keď požiadal v tejto veci o pomoc svojho bývalého spolužiaka Podhorského, tento mu sprostredkovanie prechodu do Poľska prisľúbil s podmienkou, že mu za to donesie správy o tvoriacej sa čs. jednotke. Táto cesta sa skutočne začala, ale bola neúspešná, lebo Adolf Gelb bol zadržaný poľskými orgánmi, vrátený späť na Slovensko a úlohu nesplnil.⁷⁷

Už v priebehu agresie proti Poľsku sa rozbehla rozsiahla akcia na likvidáciu agentúrnej siete poľského vyslanectva, eventuálne konzulátu. Príslušníci vyslanectva boli po 1. septembri 1939 na nemecký príkaz zo Slovenska vyhostení. Bližšie podrobnosti o akciách proti poľským agentom zatiaľ nie sú známe. V prehľade o činnosti ministerstva národnej obrany za november 1939 bolo uvedené, že sa v súčinnosti so štátnou bezpečnostnou službou vykonalo pátranie po agentoch bývalého poľského konzulátu, pričom bolo zatknutých 19 osôb. V dokumente sa ďalej uvádzalo, že bola odhalená organizácia tajného spolku maďarských študentov v Bratislave a niektorí jej členovia boli zatknutí.⁷⁸

V podstatne podrobnejšej správe o činnosti ministerstva za december a za celý rok 1939, určenej kancelárii prezidenta, bolo uvedené, že boli dokončené vyzvedačské aféry anglických vyzvedačov S. a T., agentúrnej siete bývalého poľského konzulátu, Pumpian a spol. a ďalšie. O čo a koho konkrétne išlo, sa zatiaľ nepodarilo zistiť. Správa ďalej uvádzala, že sa pokračuje v pátraní po ilegálnej komunistickej činnosti, pašovaní ľudí z Protektorátu cez Maďarsko do čs. légii, činnosti maďarských ilegálnych spolkov na Slovensku a rieši sa mnoho drobných vyzvedačských afér.⁷⁹

Po porážke Poľska boli presmerované hlavné trasy ciest do čs. zahraničného vojenského i politického odboja a rozhodujúcou sa stala tzv. balkánska cesta cez Maďarsko, Juhosláviu a Rumunsko na Blízky a Stredný východ a, hlavne, do Francúzska. Slovenské vojenské spravodajské orgány sa, pochopiteľne, výrazne angažovali nielen pri sledovaní týchto trás, v zabránení prechodov a v likvidácii domácich organizátorských a podporných sietí. Ale aj pri aktívnom získavaní spravodajských informácií. Evidentná bola i snaha niektorých vojenských činiteľov získavať týmto smerom zásluhy u Nemcov minimálne promptným informovaním o zistených poznatkoch.

⁷⁶ Tamže, VV3, č. j.20 437/Dôv.zprav. 1939, Československé légie v Poľsku, Prešov 7. júna 1939.

⁷⁷ ABS Praha, F, Z-6-326, s. 43.

⁷⁸ VHA Bratislava, f. MNO- Kabinet ministra, šk. 4, MNO k čís. 212 803 Dôv. 1939, Prehľad činnosti ministerstva národnej obrany za november 1939, bod. V. Opatrenia pre obranu štátu.

⁷⁹ Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. Kancelária prezidenta republiky (KPR), šk. 101, MNO Čís.1027 Dôv.prez.I/1 oddel. 1940, Činnosť MNO - za december a za celý rok 1939 - zpráva, Bratislava, 9. 1. 1940.

MNO-HVV 19. decembra 1939 rozoslalo Deutsche Heeresmission (DHM-Nemecká vojenská misia)⁸⁰, MV, MZV, policajnému riaditeľstvu, Hlavnému veliteľstvu žandárstva (HVŽ) a veliteľstvám divízyčných oblastí 1-3 (VDO) informáciu, údajne získanú od bývalého čs. dôstojníka, ktorý si 16. decembra 1939 pri ceste vlakom z Bratislavy do Piešťan náhodne vypočul rozhovor viacerých česky hovoriacich cestujúcich, v ktorom zaznelo: „*Cesta do Francie jak z Protektorátu, tak i zo Slovenska vedie cez Bratislavu – Budapešť do Belehradu. V Belehrade příslušníci bývalé čsl. armády dostanú priznaní starú hodnost', nový pas /důstojníci lístok II. Tr/ a sú dopravovaní do Turecka a odtiaľ francúzskou loďou do Francie. Údajne slovenský pas môžu Češi velmi ľahko dostať na ministerstve vnútra v Bratislave, kde slovenskými úradníkmi po predložení fotografie cestovný pas je vyhotovený, stačí vraj na nich len „mrknúť“/?/.*“ Denunciant zároveň vyslovil názor, že išlo o českých dôstojníkov, ktorí mali byť prepustení zo slovenskej armády. Gen. A. Čunderlík, ktorý túto informáciu podpísal za ministra gen. Čatloša, okamžite nariadil, aby sa vo veci začalo pátranie a všetky poznatky hlásili MNO-HVV.⁸¹

O deň neskôr rozoslal gen. Čunderlík rovnakým adresátom, ku ktorým pridal aj kanceláriu prezidenta republiky, ďalšiu informáciu o odsune osôb do čs. légii vo Francúzsku cestou francúzskeho vyslanectva v Budapešti. Aj tento spravodajský príbeh sa začal vo vlaku, tentoraz z Dioseku (Sládkovičovo) do Budapešti. Istý Rudolf Beringer, príslušný do Borotína u Tábora, tam mal nadviazať rozhovor so slovensky hovoriacim cestujúcim, sťažovať sa na pomery v Protektoráte a vypytovať sa, kde je v Budapešti francúzske vyslanectvo. Keďže nehovoril inak ako po česky, mal s potešením prijať sprievod uvedeného spolucestujúceho, ktorý ho tam zaviedol. Vyslanectvo sa malo nachádzať v Budíne, Fö utca 17. Tam mal vrátnik s Beringerom začať komunikovať až po zistení, že je Čech a povedať mu, aby sa prihlásil v pondelok, 18. decembra 1939, že jeho žiadosť bude rýchlo vybavená. Beringer mal totiž žiadať o odsun do čs. jednotiek vo Francúzsku. Informácia, odvolávajúca sa na spoľahlivý prameň, končí záverom, že tento prípad „*jasne dokazuje, že franc. vyslanectvo v Budapešti odsunuje osoby do čsl. légii vo Francii.*“⁸²

V tomto prípade nie je vylúčené, že išlo o spravodajskú hru, tým spoľahlivým prameňom bol podľa dikcie informácie samotný R. Beringer, s menom (pravdepodobne krycím – pozn. P. Š.) nápadne podobným agentovi obrannej skupiny 2. oddelenia MNO-HVV R. Beregimu, vedeného pod značkou O-6, ktorý bol spoločne s agentom O-7 Dr. Brezom na sledovanie prechodovej trasy nasadený.⁸³ Podľa prideleného evidenčného čísla išlo o skúsených, registrovaných a spoľahlivých agentov.

V krátkom čase však slovenská vojenská spravodajská služba získala ďalšie dôležité informácie o organizácii prechodov do Francúzska. Slovenského vojenského atašé v Bu-

⁸⁰ Podľa nemecko-slovenskej zmluvy z 9. októbra 1939 o vyslaní DHM a Deutsche Luftwaffenmission (DLM) – Nemeckej leteckej misie nemali mať misie žiadne veliace právomoci, voči slovenskému MNO mali mať poradnú funkciu a mohli byť kedykoľvek zasvätené do jeho nariadení. Zmluva za slovenskú stranu popísal prezident Jozef Tiso, za nemeckú vyslanec Hans Bernard a genpor. Franz Barckhausen. Ten však bol od 11. novembra 1939 vymenovaný za zbrojného inšpektora úseku Oberost v bývalom Poľsku, a šéfom DHM sa stal genpor. Paul von Otto.

⁸¹ VHA, f. VV2-VDO 2, šk. 1, sign. 1/10, MNO-HVV, čís. 153720/taj. 2. oddel. 1939, Čs. légie vo Francúzsku – informácia, Bratislava, 19. 12. 1939.

⁸² SNA Bratislava, f. KPR šk. 101, MNO-HVV, č. 153 687/dôv. 2.odd. 1939, Odsun osôb do čs. légii vo Francúzsku cestou francúzskeho vyslanectva v Budapešti, Bratislava, 19. 12. 1939.

⁸³ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 43-44.

dapešti mjr. pech. Aloisa Androviča navštívil v januári 1940 Gejza Mittler a ponúkol sa mu na spoluprácu. Uvedol, že v odsunovej stanici na Sabol utca (názov ulice – pozn. P.Š.) v Budapešti sa medzi tam internovanými Čechmi a Slovákmi uskutočňuje propaganda na vstup do čs. légii vo Francúzsku. Sám Mittler chcel vraj zistiť, kto za tým stojí a navštívil francúzske vyslanectvo. Stretol sa tam údajne s istým čs. majorom. Toho pri svojej druhej návšteve u A. Androviča označil ako „Machniča“, čo bolo krycie meno Dr. Miňovského, bývalého čs. konzula v Budapešti. Uvedol však aj množstvo osôb, ktoré podľa jeho vyjadrenia boli na Slovensku do organizácie prechodov zapojené.⁸⁴ Všetky získané údaje boli nepochybne využité pri rôznych zárokoch proti zisteným osobám podieľajúcim sa na organizácii prechodov a inej odbojovej činnosti.

Tam, kde sa nedarilo získať relevantné informácie štandardnými metódami, tam nastúpila riadená provokácia. Jednu z nich uskutočnil spravodajský orgán pešieho pluku 5 v Nitre npor. Jozef Pristach so spoločníkom proti evanjelickému farárovi Pavlovi Chorvátovi zo Slatinky nad Bebravou, podozrivého z organizovania prechodov. Pri cielenej návšteve farára Chorváta v januári 1940 npor. Pristach predstieral, že sa chce dostať do čs. légii vo Francúzsku a keď získal časť informácií o prechodoch, nechal na druhý deň farára Chorváta žandárskou stanicou v Slatinke nad Bebravou zatknúť.⁸⁵ Neskôr, 15. januára 1940, pravdepodobne po rôznych intervenciách v prospech zatknutého, prešetroval prípad prednosta 2. oddelenia VDO 1 v Trenčíne npor. Ján Juraj Stanek spoločne s miestnou žandárskou stanicou a po „vyšetrení prípadu nezistil nič závažného, čo by nasvedčovalo, že by evanjelický farár skutočne pašoval utečencov z Protektorátu cez územie Slovenska do Maďarska a na základe toho bol dotýčný ponechaný na slobode pod pozorovaním.“⁸⁶

Priveľká služobná horlivosť sa nakoniec npor. Pristachovi onedlho vypomstila, keď dňa 26. januára 1940 nechal prizvanou žandárskou asistenciou zatknúť hlavného politického radcu, okresného náčelníka v Nitre Vojtecha Kabáta pre podozrenie z vyzvedačstva v prospech Maďarska. Dôvodom bol cenzúrou zadržaný kondolenčný list menovaného maďarskému grófovi Senyei Pálovi do Bély, Bodrogeköz, z Maďarska k úmrtiu grófovho otca. List pri skúmaní nad plameňom vykazoval znaky použitia tajného atramentu. To však rekonštrukcia v pracovni župana s použitím rovnakého papiera a atramentu nepreukázala, išlo iba o zvýraznenie pretlačeného písma na druhej strane listu. V rozčúlení sa Vojtech Kabát dopustil viacero urážok na adresu npor. Pristacha, jeho kompetentnosti na zastávanie funkcie a v tejto súvislosti i armády ako celku. Prípad bol vyšetrovaný z viacerých strán, vrátane intervencie V. Tuku v prospech V. Kabáta, ale MNO sa svojho dôstojníka zastalo, aj keď pripustilo spoločenskú a politickú neprimeranosť jeho zásahu. Na druhej strane však vznieslo výhrady proti urážkam armády s poukazaním na styky V. Kabáta s maďarskou spoločnosťou z čias, keď bol okresným náčelníkom v Kráľovskom Chlmci a z uvedeného dôvodu sa v staroslávnnej Nitre nevyníma. Keďže zmier sa nepodarilo dosiahnuť, v záujme ututlenia celého citlivého prípadu museli sa súperu pracovne rozísť. V. Kabát bol preložený do Hlohovca a npor. J. Pristach bol od 31. marca 1940 pridelený k 2. oddeleniu MNO-HVV v Bratislave.⁸⁷

⁸⁴ Tamže, s. 43.

⁸⁵ Tamže, s. 5, s. 757-758.

⁸⁶ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Kabinet ministra 1939-1944, šk. 2, bez čísla, Dôverné, Chorvát Pavel, evanj. farár v Slatinke nad Bebravou.

⁸⁷ Tamže, f. 55, šk. 55, sign. 55-55-1, Posádkové veliteľstvo Nitra, čís. 58/Dôv./zprav.1940, Zárok zprav. dôstojníka p.pl. 5- hlásenie, Nitra, 27. január 1940, tiež tamže MNO HVV, číslo 100 287 Taj.16. odd.-1940, list prednostovi ÚŠB Bratislava, 16. februára 1940, tiež ABS Praha, f. Z-6-326, s. 757-758.

Slovenská vojenská spravodajská služba sa aktívne podieľala aj na boji proti ilegálnemu komunistickému hnutiu, hlavne pátraním po zdrojoch a osobách uskutočňujúcich protineckú, protifašistickú a protirežimistickú propagandu (letáky, ilegálna tlač, šepkaná propaganda). Ale aj snahou preniknúť dovnútra ilegálnych komunistických buniek a infiltrovať ich. V tomto smere úzko spolupracovala s ÚŠB a žandárstvom. Pokiaľ sa to netýkalo vojenských osôb, obom zložkám prenechávala aj exekutívne zákroky. Spravodajskí dôstojníci však dlhodobo viedli zoznamy štátne nespoľahlivých osôb, ktoré, okrem iného, „*sú príslušníkmi komunistickej strany- ilegálneho komunistického hnutia, u ktorých bolo, alebo je zistené, že ako vedúci funkcionári uplatňovali, alebo uplatňujú protištátne tendencie aktívnou účasťou na komunistickom hnutí, alebo u ktorých sa dá predpokladať, že sú agilnými príslušníkmi komunistickej strany- ilegálneho hnutia – svojou inteligenciou, vyšším vzdelaním môžu pôsobiť vlivne v smysle protištátnom na svojich podriadených a najmä na menej inteligentných členov.*“⁸⁸

Pochopiteľne, že činnosť vojenskej spravodajskej služby proti komunistickému odboju bola veľmi rôznorodá a ťažko možno zachytiť všetky jej prejavy. Prešetrovali sa výsledky cenzúry, osobných prehliadok vecí mužstva, udania i správy nasadených agentov a dôverníkov. Záležalo od osôb a obsadenia, podľa toho boli použité i metódy. Napríklad v priebehu roku 1939 bol vyšetrovaný na 2. oddelení VV3 v Prešove Mikuláš Kindja, riaditeľ ruskej ľudovej školy v Ruskom, vtedy vojenská osoba, príslušník pešieho pluku 3. Podnetom bol zachytený list, v ktorom chválil J. V. Stalina. Údajne veľmi drastický výsluch s použitím fyzického násillia viedol npor. J. J. Stanek, prítomní boli kpt. J. Markančuk, prednosta 2. oddelenia a vedúci spisovne čat. Vojtech Lisý.⁸⁹

O preniknutie do ilegálneho komunistického hnutia v Stropkove sa usiloval v roku 1941 npor. Ján Baláž, spravodajský dôstojník VDO2 v Prešove, ktorý si v priebehu roku 1940 vybudoval sieť dvadsiatich spolupracovníkov. V marci 1941 bol v písomnom styku s Jozefom Rychnavským. Tento v liste, ktorým žiadal Baláža o intervenciu v prospech prijatia svojho brata do armády, naznačil aj niektoré otázky komunistickej činnosti v Stropkove. „*Ohľadom komunizmu Ti píšem, že ten je tu rozširovaný jedným židom a tiež jedným kresťanom. Sú to starí mazaní komunisti, poznám ich dobre. Vieš, keď mám byť otvorený, nuž naše úrady sú tomu na príčine, že títo tak šarapatia. Ved' mi máme možnosti ich umlčať... Npor. Baláž J. Rychnavskému odpovedal „... To mne kamarát nestačí len nadhodit'. Aspoň mena a čo robia...Organizuj si svoju sieť, čo robia, kde sa schádzajú, odkiaľ majú direktívy...Čakám od teba v tejto veci list, a to čím skorej.*“⁹⁰

V snahe preniknúť do ilegálneho komunistického hnutia v Tisovci bola uskutočnená aj provokačná akcia. Touto akciou spravodajskí dôstojníci pohraničnej roty 14 a jej kmeňového ppl. 5 t. č. dislokačného už v Levoči reagovali na prosovietske heslá a letáky, ktoré boli v Tisovci namaľované a rozhodené v noci zo 6. na 7. novembra 1940 pri 23. výročí VOSR. Cieľom malo byť napojenie na bližšie neidentifikovaného agilného komunistického organizátora, robotníka v Tisovci. Meno spravodajského dôstojníka pohraničnej roty 14 sa zatiaľ nepodarilo identifikovať, ale v prípade spravodajského dôstojníka p.p.l. 5 išlo s najväčšou pravdepodobnosťou o kpt. Vojtecha Riedla (krycie meno Václav Rys). Na realizáciu provokačnej akcie boli vybrané dve osoby, jeden muž a jedna žena, ktorá sa mala s Riedlom

⁸⁸ VHA Bratislava, f. VV1-VDO1, šk. 45, Prípis MNO adresovaný HVŽ, čís. 141 583/ Taj. obr.1941, Soznamy osôb štátne nespoľahlivých- vedenie, doplňovanie, Bratislava 19. júna 1941.

⁸⁹ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 40, s. 356-357.

⁹⁰ Tamže, s. 41, s. 106-108, s. 472-474.

osobne poznať. Akciu malo schváliť VPPV, o čo obaja spravodajskí dôstojníci požiadali. Jej priebeh a konkrétne výsledky sa zatiaľ nepodarilo zistiť. Podobne ani to, či v prípade oboch vybraných osôb išlo o vedomú, alebo nevedomú účasť na provokácii.⁹¹

Napriek prehlbujúcemu sa zameraniu vojenskej spravodajskej služby na boj proti vnútornému nepriateľovi, v súčinnosti s ÚŠB a žandárstvom, pokračovalo obranné i ofenzívne spravodajstvo proti Maďarsku. Po skončení vojny proti Poľsku sa tento záujem dlhodobo sústreďoval na sledovanie diania okolo poľských vojenských formácií, ktoré organizovane ustúpili do Maďarska. Jedným z dôvodov bol aj predpoklad, že „*údajne maďarská vláda chce z tohto zbytku poľskej armády, ktorá sa t.č. nachádza na území Maďarska, utvoriť teroristické tlupy, ktoré by v prípade potreby použila proti Slovensku alebo Rumunsku. Tí, ktorí sa v tejto akcii osvedčia, obdržia maďarské štátne občianstvo a budú sa môcť trvale usadiť v Maďarsku.*“ Tento predpoklad posilňoval aj údaj z októbra 1939, podľa ktorého bolo v mestách na odstúpených územiach Slovenska a Zakarpatskej Ukrajine od Galanty po Rachovo umiestnených 16 200 poľských vojakov – utečencov z celkového odhadovaného počtu 30 000 mužov.⁹²

V situácii, keď bolo potrebné vykonávať ofenzívnu spravodajskú činnosť, hlavne voči Maďarsku v utajení pred Nemcami, výrazne vzrástol význam spravodajských aktivít vojenských atašé všeobecne, obzvlášť však v Budapešti. Okrem už spomínaného zamerania proti prechodovým trasám do čs. zahraničného odboja zaslal mjr. pech. A. Androvič vo februári 1940 na 2. oddelenie MNO hlásenie, v ktorom oznámil, že na upozornenie Dr. Greberta, tajomníka slovenského vyslanectva v Budapešti, nadviazal kontakt s úradníkom predsedníctva Maďarskej zjednotenej strany grófa Jánosa Esterházyho v Budapešti Ing. Ladislavom Hechtom. Tento sa mu ponúkol podávať dôverné informácie z maďarského politického života. Nakoľko bol A. Androvič pod dozorom maďarských orgánov, nemohol sa s menovaným stretnúť osobne. Preto navrhol, aby bol L. Hecht prípadne pozvaný do Bratislavy, kde by sa prihlásil na kryciu adresu pod menom István Vilagossi.

Asi o mesiac neskôr hlásil A. Androvič, že sa k nemu dostavil A. Andreanszky, zamestnanec maďarského Vojenského zemepisného ústavu a ponúkol mu odkúpenie nasledujúcich dokumentov – protiletadlová obrana Budapešti, protiletadlová obrana severného pohraničia s pásmami voľných preletov maďarských lietadiel v prípade vojnového konfliktu a pohraničné opevnenia. Za tieto dokumenty požadoval 5 000 pengö.⁹³

Vzhľadom na skutočnosť, že A. Androvič získal a v septembri 1940 v súhrnnej správe vojenského atašé odoslal do Bratislavy veľmi podrobné údaje o novom budapeštianskom letisku Ferihegy, vrátane rozmerov, technického vybavenia a jeho funkcií, dopravného spojenia, zásobovania vodou a pod., možno predpokladať, že mohli pochádzať z uvedeného zdroja.⁹⁴

V zaujímavej súvislosti spomína A. Androviča vo svojich spomienkach vtedajší slovenský vyslanec v Budapešti Ján Spišiak. Išlo o Nemcami organizovanú návštevu gréckeho bojiska cudzozemskými vojenskými pridelenkami z Berlína, ktorí cestovali v osobitnom

⁹¹ Tamže, s. 41, s. 468–469. Vzhľadom na uvedené nejasnosti mená účastníkov akcie neuvádzam, aj keď sú známe.

⁹² VHA Bratislava, f. 53, 1939, šk.1, Veliteľstvo 3. divízie, č. j. 21 983/ Dôv. 2. odd. 1939/, Poľské vojsko v Maďarsku- poznatky, Prešov, 24. októbra 1939.

⁹³ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 57-58.

⁹⁴ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Kabinet ministra 1939-1944, šk. 3, Úradný záznam zo súhr. zprávy voj. attaché v Budapešti, Bratislava, 25. 9. 1944.

vozni so zástavkou v Budapešti. Vyslanec svojho známeho A. Androviča, už ako slovenského vojenského pridelenca v Berlíne, 4. mája 1941 čakal na Východnom nádraží (Keleti Palyander). „*Atašé vystúpil z vozňa spolu s istým mladším sovietskym generálom vyššej postavy... O jeho meno som nemal záujem*⁹⁵... Androviča som... zaviedol do jedálne a podrobne som mu rozpovedal pozorovanie slovenských dôstojníkov, pokiaľ ide o nemecké úpravy na Slovensku... Požiadal som ho, aby svojmu partnerovi, sovietskemu atašé, otvorene povedal, že všetky nami pozorované skutočnosti nezvratne svedčia o útočných úmysloch Nemecka proti ZSSR a že sovietsko-nemecká vojna je pred dvermi.“⁹⁶

Možno konštatovať, že J. Spišiak vo svojich spomienkach venoval menej pozornosti činnosti A. Androviča ako vojenského atašé v Budapešti, ako činnosti jeho nástupcu plk. gšt. Štefana Jurecha. Tento sa funkcie ujal 4. januára 1941 a J. Spišiak o ňom píše na viacerých miestach a obyčajne s vysokým hodnotením ako vzdelaného vojenského odborníka a strategického analytika. Aj spomínaná analýza nemeckých opatrení na Slovensku, ktorú J. Spišiak vysvetlil A. Androvičovi a požiadal ho o odovzdanie týchto informácií sovietskemu vojenskému atašé v Berlíne, bola dielom Š. Jurecha a spoločných rozhovorov s dôstojníkmi slovenskej vojenskej dopravy, ktorí na jar 1941 služobne prichádzali do Budapešti.⁹⁷

V každom prípade bolo najdôležitejšie, že s uvedenými informáciami bol oboznámený aj sovietsky vojenský pridelenec v Budapešti plk. Laktev, ako aj sovietsky vyslanec Nikolaj Šaronov.⁹⁸ Inou otázkou bolo, ako boli tieto informácie odovzdané ďalej do Moskvy a do akej miery boli považované za dôveryhodné.

Informácie a hodnotenia vojenskopolitickej situácie v tej-ktorej krajine spracovávané vojenskými atašé boli dôležité práve v krízových obdobiach, keď sa rozhodovalo o postoji a angažovanosti príslušnej krajiny v rozširujúcom sa svetovom vojnovom konflikte. Takým obdobím bol konkrétne v Maďarsku aj prelom marca a apríla 1941, keď sa v Budapešti rozhodovalo o vstupe Maďarska do vojny proti Juhoslávii po boku Nemecka. Plk. gšt. Š. Jurech vtedy priamo ministrovi obrany gen. Čatlošovi hlásil: „*Zistené bolo, že ... mala maďarská vláda a čelné rozhodujúce kruhy maďarské, po predchodiacich rozhovoroch s vysokými nem. voj. činiteľmi rozhodujúce porady. Podľa všetkého išlo o zásadné rozhodnutie postaviť sa otvorene po bok nemecký proti Jugoslávii a či zostať verný paktu večného priateľstva ktorý bol uzavretý pred krátkym časom. Regent (M. Horthy – pozn. P. Š.), Teleky, Kerstesz – Fischer, Laky boli vraj vedúci smeru za dodržanie paktu s Jugosláviou... minister honv. gen. Bártha viedol vraj skupinu otvoreného vystúpenia proti Jugoslávii po boku Nemecka. Došlo vraj k vášnivému vystupňovaniu debaty, pri čom vraj Teleky (predseda vlády – pozn. P. Š.) prehlásil: „ kým ja žijem, proti Jugoslávii nepôjde jeden maďarský vojak“. Pri hlasovaní získala väčšinu strana Bártha.*“⁹⁹

⁹⁵ Išlo o genmjr. Vasilija Ivanoviča Tupikova, ktorý bol od decembra 1940 až do začiatku vojny proti ZSSR vo funkcii sovietskeho vojenského atašé v Berlíne. MOLODYCH, S. O načalnikke štaba JZF(juhozápadného frontu – pozn. P. Š) general majore V. I. Tupikove. In *Vojennoistričeskij žurnal*, roč. 1972, č. 2, s. 124-125.

⁹⁶ SPIŠIAK, J. *Spomienky z Budapešti 1939-1944*. Bratislava 2010, s. 172.

⁹⁷ Tamže, s. 60, 143, 144, 203, 204, 268.

⁹⁸ Tamže, s. 144.

⁹⁹ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Kabinet ministra 1939-1944, šk. 5, Vojenský atašé Slovenskej republiky v Budapešti, č. 7 Taj. 41, Zprávy do osemnástich hodín 1.4.1941, Budapešť, 1. apríla 1941. Správne má v texte byť Kerstesz-Fischer, Ferenc – minister vnútra. Predseda maďarskej vlády gróf Pál Teleki skutočne 2. apríla 1941 spáchal samovraždu. Poslednou kvapkou, ktorá prispela k tomuto jeho osudnému rozhodnutiu, bol údajne telegram z maďarského vyslanectva v Londýne, podľa ktorého britská vláda bude považovať každý krok Maďarska proti Juhoslávii za útok a dôvod postačujúci na začatie vojny.

Zložitejšia situácia bola v bývalom ZSSR, teda v štáte, kde nebol vojenský atašé trvale z nejakého dôvodu buď systemizovaný, alebo akreditovaný. Do funkcie vojenského atašé v Moskve bol síce 1. januára 1940 vymenovaný mjr. gšt Štefan Tatarko, ale onedlho, 15. mája 1940, sa ujal funkcie vojenského atašé v Berlíne.¹⁰⁰ Ťažko možno predpokladať pri takej vzdialenosti Moskvy a Berlína, že by išlo o zlúčené funkcie a bolo ich možné fyzicky naraz vykonávať. S najväčšou pravdepodobnosťou potom musel riešiť vojenské, prípadne i spravodajské otázky priamo v ZSSR vyslanec, alebo iný člen diplomatického zboru. Zaujímavú, odborne veľmi kompetentnú, spravodajskú správu o taktickom cvičení sovietskej armády a poľnom cvičení štábov vyšších veliteľstiev, ktoré sa uskutočnilo v období od 20. augusta do 7. septembra 1940 v zastúpení chargé d'affaires podpísal a zaslal na MNO v Bratislave tlačový atašé a archívny riaditeľ slovenského vyslanectva v Moskve, bývalý legionár Mikuláš Gacek. Pri opise trojdňového cvičenia Moskovského vojenského okruhu bolo v správe dokonca citované zo záverečného rozboru ľudového komisára obrany maršala S. K. Timošenka, okrem iného, i toto. „*Slabiny mnohých našich veliteľov sú v tom, že nevedia naučené vedomosti prakticky uskutočňovať. Tak je to s vyššími i nižšími veliteľmi. Cvičenia sa robia vulgárne a primitívne, preto potom jednotky nenadobúdajú bojových skúseností.... Veľké chyby robili mnohí velitelia i v tom, že nastupovali bez dostatočnej rozviedky...podľa šablóny, dve čaty vpredu v prvom slede, tretia čata v druhom. V skutočnosti treba nastupovať všelijako, podľa okolností a čo chceme nastúpením dosiahnuť.*“ Ďalej sa v tejto správe uvádza aj to, že maršal Timošenko vystúpil aj proti praxi politických komisárov, ktorí údajne do armády zaviedli veľa písáčiek, veľa byrokratizmu. Ďalšia časť správy obsahuje informáciu o účasti maršala Timošenka na taktickom cvičení a poľnom cvičení štábov vyšších jednotiek Osobitného západného vojenského okruhu na tému: „*Strelecký zbor pretrhne obrannú líniu nepriateľa a aby sa pretrhnutie rozvinulo, vrhnú sa* (nasadia – pozn. P. Š.) *veľké mechanizované jednotky.*“ V závere odosielateľ informuje o tom, že maršal Timošenko vydal 3. septembra 1940 dva dôležité rozkazy. Prvý o preložení príslušníkov armády, ktorí si odsľúžili povinnú prezenčnú službu do I. zálohy a druhý o nástupnom termíne 15. septembra až 10. októbra 1940 a o kategóriách brancov, na ktorých sa vzťahuje, a tieto autor rozoberá veľmi podrobne.¹⁰¹

Podľa dikcie a obsahu uvedenej správy, hlavne kritického rozboru spomínaných cvičení maršalom Timošenkom, kritiky politických komisárov i podrobného obsahu rozkazu o nástupe nováčikov, to neboli informácie, ktoré bolo možné bez problémov získať z otvorených zdrojov, hlavne tlače a rozhlasu. Ich zdroj musel byť, nepochybne, dobre informovaný a hlavne utajený. Zdrojom mohol byť aj vojenský pridelenec spriatelenej mocnosti, napríklad nemecký.

O tom, ako neobyčajne ťažko sa v ZSSR dali získať informácie vojenského charakteru, svedčí aj neskoršia správa prvého vyslanca Slovenskej republiky v ZSSR Fraňa Tisa s veľmi príslovečným predmetom: „*Vojenský atašé - ako zaobstarávajú v Sovietskom zväze svoje zprávy.*“ V tejto správe sa, okrem iného, písalo: „*Vojenským atašé tých štátov, ktoré hraničia so Sovietskym zväzom s ktorými už mali vojnový konflikt, alebo ktoré by ho mohli*

¹⁰⁰ VÚA-VHA Praha, Zb. KvL a KmL. Kmeňový list, Štefan Tatarko, tiež CSÉFALVAY, F. „Westfeldzug“ v hodnotení slovenského dôstojníka (západné ťaženie Wehrmachtu na jar 1940 v správach slovenského vojenského atašé v Berlíne, mjr. gšt. Š. Tatarka). In *Vojenská história*, roč. 1, 1997, č. 1, s. 92.

¹⁰¹ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Spisy dôverné 1940- 1944, šk. 13, č. 1644/40, Taktické cvičenie v sovietskej armáde, Moskva, september 1940.

*podľa ich mienky vojensky ohrožovať, venujú tu osobitnú pozornosť a sledujú ich na každom kroku. Keďže sovietske vojenské vedenie je pochopiteľne zvlášť skúpe v oboznamovaní vojenských atašé so stavom sov. armády, vojenských tovární atď. a styk s obyvateľstvom je normálnym spôsobom celkom znemožnený/ každého ihneď zavrú, koho vidia v rozhovore s členmi diplomatických zastupiteľstiev/, vojenský atašé nútení sú upotrebovať najrafinovanejšie spôsoby, aby sa nepozorovane mohli dostať von s Moskvy a potom do ďalších krajov, aby tam pozbierali to, čo ich odborne zaujíma.*¹⁰²

Napriek uvedenému, činnosť vojenských atašé predstavovala pre sovietske orgány aj vážny právny problém. Problematika bola spracovaná v knihe brigádneho vojenského juristu prof. E. A. Korovina *Právne polozenie vojenských atašé*, ktorú už spomínaný M. Gacek vo februári 1941 zaslal na MNO v Bratislave s nasledujúcim komentárom: „*Monografia je dôkladne spracovaná a svojho druhu jedinečná, keďže zahrnuje právne polozenie vojenských atašé s celkového, medzinárodného hľadiska, presahujúceho úzky rámec SSSR. Navrhujem posúdiť, či by monografiu nebolo hodno dať preložiť do slovenčiny ako pomôcku pre vojenských atašé Slovenskej republiky.*“ Uvedená monografia bola skutočne v priebehu necelých dvoch mesiacov preložená do slovenčiny.¹⁰³

Vyskytli sa aj pokusy o ofenzívnu spravodajskú činnosť proti ZSSR ešte pred jeho napadnutím. Spočívali v získavaní správ od rôznych informátorov a dôverníkov, ktorí pravdepodobne pôsobili na Zakarpatskej Ukrajine, obsadenej Maďarskom a prekračovali hranice do ZSSR, kde mali zase oni svojich informátorov. Jedným z riadiacich orgánov tejto činnosti bol vtedajší npor. Július Kamenický, ktorý absolvoval stáž na 2. oddelení MNO a od februára 1941 bol príslušníkom 2. oddelenia Veliteľstvo divíznej oblasti 2 (VDO-2) v Prešove.¹⁰⁴ V apríli toho istého roku získaval správy od informátora Pavla Kužmu o sústreďovaní sovietskych vojsk na západnej Ukrajine. Ten ich mal získavať od istého chlapca, ktorý oboma smermi prekračoval hranice. Čo sa týka obsahu a kvality týchto správ, musel byť tento údajný chlapec členom širšej siete, pretože správy, ktoré odovzdával Kužmovi, nemohol získať iba vlastným pozorovaním. Uvádza sa napríklad, že v Lvove a okolí je veľké množstvo vojska, hlavne tankových a jazdeckých oddielov, 3 letecké pluky, že sovietske bezpečnostné orgány zatkli asi 200 osôb podozrivých zo špionáže a z účasti na pripravovanom protisovietskom prevrate. Pritom malo byť zatknutých i 6 vysokých dôstojníkov a všetky posádky na Ukrajine vymenené za sibírske.¹⁰⁵

Rovnako mal svojho, žiaľ, neidentifikovaného, dôverníka v Medzilaborciach, získavajúceho správy zo ZSSR aj ďalší spravodajský dôstojník VDO-2 v Prešove, vtedajší npor. Ján Baláž, pracujúci pod kryciami menami Bielik, Kočvara, Husar, Blažej, Horák a Roman.¹⁰⁶ Išlo o spravodajského dôstojníka vysoko hodnoteného vtedajším nadriadeným npor. F. Podhorským. V máji 1941 uvedený dôverník npor. Balážovi hlásil, že vláda ZSSR pod zámienkou organizovania robotníkov na práce v Nemecku nechala na Sibír vyviezť 33 000 Ukrajincov v snahe izolovať ich a zabrániť akýmkoľvek pokusom o vytvorenie tzv. Veľkej

¹⁰² VHABratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Spisy tajné1940-1944, č.661/1941P 27/41, Moskva 26. marca 1941.

¹⁰³ Tamže, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Spisy dôverně 1940-1944, šk. 172, inv.č.219, Výslanectvo Slovenskej republiky v Moskve č. 382/1941, Právne polozenie vojenských atašé, monografia sovietska pre MNO, Moskva, 25. februára 1941.

¹⁰⁴ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 294-295,

¹⁰⁵ Tamže, s. 47.

¹⁰⁶ Tamže, s. 106-108.

Ukrajiny. Zároveň tento dôverník hlásil, že najväčšie zoskupenie sovietskych vojsk je na starej hranici ZSSR a Poľska, kde malo byť údajne až 8 miliónov vojakov.¹⁰⁷

Monitoringu slovenských vojenských spravodajských orgánov a ich dôverníkov neušlo ani počínanie nemeckého spojenca, hlavne sústreďovanie jeho vojsk v Protektoráte a obsadenom Poľsku v priebehu roku 1940. *„Sústredovanie nemeckých oddielov smerom na východ pokračuje. V Hor. a Dol. Bečve je toho času veľké množstvo motorizovaných jednotiek, jazdeckta a delostrelectva. Presuny znemožňujú cestovanie po železnici a doprava je nepravidelná... Cesty a to i poľské sú pre súkromnú dopravu uzavreté a strážené vojskom a žandármí... je zvýšený stav Grenzpolície... Dňa 27.7.1940 došla väčšia skupina nemeckých dôstojníkov na colný úrad Barami, odkiaľ sa rozišli do lesov s cieľom rekognoskácie terénu V poslednom čase presunuli sa väčšie jednotky, asi tri divízie smerom k ruským hraniciam a ubytovali sa v pohraničných mestečkách a dedinách a to v Krynici, Muzsyne, Tylči, Gorlici, Krosne a v Dukle.“*¹⁰⁸

Aj keď je táto správa, čo sa týka zdroja, anonymná a podpísaná nečitateľným podpisom, jej možný zdroj musel mať veľmi široký teritoriálny rozsah – od vtedajších hraníc s Protektorátom, Generálnym Gouvennementom až po jeho hranice so ZSSR. Mohlo pochopiteľne ísť aj o súbornú správu z cezhraničných pozorovaní slovenských pohraničných orgánov, ale skôr je pravdepodobnejšie, že správa je dielom skúseného spravodajcu so širokou sieťou dôverníkov a informátorov na oboch stranách hraníc. Všetko nasvedčuje tomu, že autorom správy mohol byť už spomínaný npor. Jozef Rusko, poverený spravodajským podchytením moravsko-slovenských hraníc a budovaním dôverníckej siete v Protektoráte s úlohou takou tajnou, že o nej vedeli len vtedajší prednosta 2. oddelenia VV-1 v Trenčíne npor. J. J. Stanek, náčelník štábu VV-1 mjr. gšt. L. Lavotha a vtedajší prednosta 2. oddelenia MNO-HVV mjr. Alois Králik. Presah na poľské územie mohol npor. J. Rusko získať už dávnejšie ako exponovaný spravodajský dôstojník v Žiline a počas ťaženia v Poľsku, keď pôsobil striedavo na veliteľstvách „Bernolák“ a „Jánošík“ so zvláštnymi úlohami v priestore Oravy a Kysúc, čiže mimo nástupného a operačného priestoru slovenskej poľnej armády, ale zato v uvedených priestoroch armády nemeckej.¹⁰⁹

Pochopiteľne, pohyby a sústreďovanie nemeckých vojsk v Protektoráte, prípadne v Ochrannom pásme i na ostatnom území Slovenska, či už skutočné alebo domnelé, akékoľvek pohyby slovenských vojsk vyvolávali nervozitu i v Budapešti.

Zhoršenie slovensko-maďarských vzťahov sa vypuklo prejavilo už počas príprav a ťaženia proti Poľsku. Maďarská strana sa nechcela nechať otvorene zatahnuť do tohto konfliktu a kládla odpor nemeckým, ale hlavne slovenským požiadavkám. Hlavne na povolenie prepravy vojenských transportov cez košickú peážnu trať, kedy slovenskú požiadavku z 11. septembra 1939 maďarská strana o deň neskôr veľmi agresívnym spôsobom zamietla. Nasledovali obvinenia z útočných úmyslov Slovenska proti Maďarsku a posilnenie jeho hraníc vojenskými jednotkami. Diplomatické depeše sa križovali zo všetkých strán a a celkovú situáciu podľa hlásenia gen. Barckhausena na OKW/Ausland vyhodnotila DMK a nemecké vyslanectvo v Bratislave tak, že Maďarsko hľadá zámienku, ktorá by bola dôvodom pre konflikt so Slovenskom. Dôležitú úlohu v celej situácii hrali maďarské spravodajské informácie o sústreďovaní dvoch slovenských divízií na východnom Slovensku, ktorým

¹⁰⁷ Tamže, s. 47-48.

¹⁰⁸ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Kabinet ministra 1939-1944, šk. 3, Sústreďovanie nemeckého vojska v Protektoráte a Gouvennemente, bez čísla.

¹⁰⁹ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 468-471.

maďarská strana odôvodňovala svoje kroky. Nemecké diplomatické miesta síce maďarskú stranu upozornili, že pohyby slovenských vojsk sú prísne podľa inštrukcií 14. nemeckej armády, Maďari zase odmietli zodpovednosť za prípadné zrážky, ktoré by mohli nedisciplinované slovenské jednotky vyvolať.¹¹⁰

Po dočasnom upokojení sa správy a reakcie na údajné aktivity slovenskej strany a pohyby nemeckých vojsk opätovne dostali do hry začiatkom roka 1940. Slovenského vyslanca v Budapešti 9. januára 1940 pri osobnej návšteve na maďarskom Ministerstve zahraničných vecí obvinil stály zástupca ministra János Vörnlé, že podľa správ, ktoré on má z Prahy, chcú Slováci vyprovokovať ozbrojené incidenty. Aby vyvrátil vyslanca podozreniami, vytiahol zo sejfu originál pražského hlásenia, kde skutočne stálo, že Slováci chystajú ozbrojený útok proti Maďarsku.¹¹¹

Informácie o týchto rokovaní malo i nemecké vyslanectvo v Bratislave a pomerne presne: „Slovenská vláda je nanajvýš znepokojená chýrmi, rozširovanými v rozličných kruhoch, že vraj SL pripravuje útok na Maďarsko a že sa pozorujú na Sl silnejšie pohyby nemeckých vojsk... V BA letí chýr, že v ochrannom pásme sa nachádza 40 000 nem. vojakov. Slov vláda dostala úradné hlásenie zo Žiliny, že vo štvrtok boli pozorované pohyby nem. vojsk“, hlásilo vyslanectvo 19. januára 1940 do Berlína.¹¹²

Okrem maďarského vyslanca v Bratislave, slovenského v Berlíne, bol do veci zaangažovaný aj maďarský vojenský atašé v Bratislave plk. Solymossi, ktorý 20. januára 1940 navštívil svojho nemeckého kolegu mjr. Heinricha Beckera. Na naliehanie slovenského MZV i maďarského vyslanectva v rozhovore akceptoval, že chýr o 40 000 nemeckých vojakoch v ochrannom pásme je nezmysel a podobne sú nezmyslom i slovenské vojenské prípravy proti Maďarsku. Podobne nie je pravda, že by sa niečo na Slovensku chystalo proti Maďarsku na konkrétny termín 8. februára 1940. V hlásení, ktoré mjr. H. Becker poslal vzápätí do Berlína je symptomatická poznámka: „Maďari pokladajú aj čistenie ciest za prípravu proti Maďarsku.“¹¹³

Napriek uvedenému, snaha maďarských štátnych orgánov, vrátane spravodajskej služby, diskreditovať Slovenskú republiku a jej armádu v očiach nemeckého spojencu pokračovali i naďalej. Svedčí o tom i ďalšie hlásenie mjr. Heinricha Beckera, v ktorom sa hovorí: „Správa maď. spravodajskej služby o sympatizovaní slov. dôstojníckeho zboru a HG s boľševikmi triafa- podobne ako väčšina takýchto správ- ďaleko mimo cieľ. Že tá alebo oná osobnosť vo vnútri menovaných zväzkov nie je celkom spoľahlivá a je veľmi ľahko prístupná iným vplyvom, je známe práve tak, že komunistické letáky boli zistené a našli sa nielen v HG, ale tiež na rozličných iných miestach v SL. Nemožno príliš sa opierať o to, aby sa z toho zovšeobecnil postoj celého dôstojníckeho zboru a z maď. strany zodpovedá snahám zobraziť slovenskú armádu ako úplne nepoužiteľnú.“¹¹⁴

¹¹⁰ Pozri BAKA, ref. 3, s. 154-157.

¹¹¹ SPIŠIAK, ref. 96, s. 67-68.

¹¹² Výpisky z National Archives of the United States, Alexandrijský archív, T 77, roll 878, 5626166, Hlásenie nemeckého vyslanca v Bratislave na Zahraničný úrad v Berlíne (materiál poskytol autorovi PhDr. Anton Hrnko, CSc.).

¹¹³ Tamže, 562 6137-139, Hlásenie nemeckého vojenského atašé mjr. Heinricha Beckera na gen. štáb pozemného vojska -skupina atašé, č. 25/40taj., Bratislava, 20. januára 1940.

¹¹⁴ Tamže, T 77, roll 879, 5627004, Hlásenie nemeckého vojenského atašé mjr. Heinricha Beckera na OKW č. 206/40geh., Slovensko vo vzťahu k OKW č. 02557/40 z 23. 7.1940, Bratislava, 2.8.1940.

Prelom rokov 1940 a 1941 bol svojím spôsobom prelomovým aj pre slovenskú vojenskú spravodajskú službu. Dovtedy túto službu v jednotkách na úrovni plukov, samostatných práporov a vybraných nižších jednotiek, hlavne v južnom pohraničí, vykonávali spravodajskí dôstojníci II., výnimočne I. kategórie. Ich činnosť bola zameraná na spoluprácu s veliteľmi pohraničných rôt, žandárskych staníc, pričom vykonávali zvýšenú obrannú spravodajskú činnosť v pohraničnom pásme do hĺbky 10 – 15 kilometrov. Hlavnú pozornosť mali venovať obrannej spravodajskej činnosti vo vlastnej armáde, spolupracovali pri úlohách zvláštneho spravodajstva podľa pokynov prednostov 2. oddelení divízijských oblastí. K odhaleniu nepriateľských agentov a rezidentov vo vlastnej armáde si budovali vlastnú dôvernú sieť, nielen v jej vnútri, ale aj medzi civilným obyvateľstvom a zabezpečovali súčinnosť so štátnymi orgánmi v okruhu ich pôsobenia. Neviedli evidenciu agentov, nezískavali ich ani ich nevysielali do zahraničia.¹¹⁵ V každom prípade to však už boli školené, relatívne samostatné spravodajské orgány, minimálne absolventi spravodajských kurzov na rôznych úrovniach. Čo však bolo najdôležitejšie, už boli v okruhoch svojho pôsobenia zorientovaní a etablovaní.

Koncom roka 1940 však výnosom MNO č.136 438/ H. skup. 1940 boli spravodajskí dôstojníci I. a II. kategórie v plukoch (a tým i na ich roveň postavených samostatných jednotkách – pozn. P. Š.) zrušení. Nahradili ich obranní referenti, ktorí však mali vykonávať funkciu popri svojom normálnom služobnom zaradení.¹¹⁶ V plukoch začali túto činnosť vykonávať väčšinou I., prípadne II. pobočník veliteľa, v samostatných rotách na to boli rozkazom určení priamo ich veliteľa. *„Hlavným motívom pre zriadenie obranných referentov bol nedostatok aktívnych dôstojníkov, činnosť spravodajskej služby sa však týmto opatrením nezvyšovala, ale naopak zhoršila. Obranní referenti boli neustále striedaní, takže úlohy, ktoré boli na nich kladené, nemohli ani zďaleka splniť.“*¹¹⁷ S týmto neskorším hodnotením pracovníkov Študijného ústavu I. zvláštneho odboru MV ČSR z októbra 1958 sa možno v plnej miere stotožniť.

Uvedený výnos MNO č.136 438/ H. skup. 1940, okrem iného, nariadil: *„Dňom 1. januára 1941 prechádza všetka činnosť vo veciach obranného spravodajstva, ktorú doposiaľ prevádzali zprav. dôst. I. a II. kategórie na obranného dôstojníka VPV a divízií.“*¹¹⁸ Vo februári 1941 MNO vydalo ďalšie spresnenia dopĺňajúce diferenciáciu činnosti medzi obrannými referentami a dôstojníkmi. Podľa nich obranný referent vykonával obrannú službu výlučne vo svojej jednotke, neudržiaval styk so štátnobezpečnostnými orgánmi, dôverníkov mal mať iba u príslušníkov vlastnej jednotky a mohol vypočúvať len výlučne vojenské osoby. Tiež výsluch vojenského zbeha nevykonávali, to patrilo do kompetencie obranného dôstojníka. Bolo jednoznačne stanovené, že obranní dôstojníci VDO podliehajú priamo obrannému oddeleniu MNO, nie cez obranného dôstojníka VPV.¹¹⁹

¹¹⁵ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 68-72.

¹¹⁶ VHA Bratislava, f. VV1-VDO1, šk. 45, MNO č. 107 716/Taj. 16. 1940, Obranní referenti u jednotiek – zriadenie, Bratislava, 31. decembra 1940.

¹¹⁷ ABS Praha, f. Z-6-326, s. 71.

¹¹⁸ VHA Bratislava, f. VV1-VDO1, šk. 45, MNO č. 107 716/Taj. 16. 1940, Obranní referenti u jednotiek – zriadenie, Bratislava, 31. decembra 1940.

¹¹⁹ Tamže, f. VV1-VDO1, šk. č. 45, MNO č. 141 033/Taj. obr. 1941, Smernice pre obranných referentov-návrh, Bratislava, 17. februára 1941. Čo sa týka pôsobnosti obranných referentov, MNO sa v tomto dokumente odvolávalo na prílohu č. 3 spisu MNO č. 107 716/Taj. 16. 1940, Obranní referenti u jednotiek – zriadenie s vysvetlením, že potreba vydania osobitných smerníc pre obranných referentov sa ukáže až v budúcnosti.

Koncom roka 1940 boli vydané aj *Smernice pre obranných dôstojníkov č. 107.708/taj. 16. odd. 1940* na určenie ďalších priorít obranného spravodajstva. Boli určené výlučne pre obranných dôstojníkov VPV a VDO a definovali ich ako „*predsunuté odbočky obranného oddelenia MNO, ktorí podľa nariadenia a smerníc tohto oddelenia vykonávajú v im prikázaných oblastiach všetky úlohy vojenskej obrany obsažené v tajnom kabinetnom uznesení vlády zo dňa 4. 10. 1940. Po tejto stránke podliehajú obranní dôstojníci výlučne obrannému oddeleniu MNO.*“ Disciplinárnu právomoc však podľa zadelenia obranných dôstojníkov mal veliteľ VPV, prípadne veliteľ VDO. Obranní dôstojníci však boli zároveň popri svojej funkcii určení aj ako referenti I. dôstojníka štábu pre zahraničnú a vnútornú politiku, zvláštne udalosti, vystupovanie armády na verejnosti, služobné a mimoslužobné vystupovanie príslušníkov armády na verejnosti, styk s úradmi, politickými stranami a brannými organizáciami, propagandu v armáde, noviny, rozhlas a film a pridelenie k cudzím a od cudzích armád. V prílohách smerníc boli vydané podrobnejšie *Smernice na obranu proti špionáži a zrade, Špionáž, sabotáž a rozklad v armáde, Skutočnosti, ktoré má hlásiť O.D. z vlastného popudu, Evidenčný list a Štatistika pre rok 1940*. Za necelé dva mesiace si však MNO vyžiadalo od adresátov vrátenie Smernice pre obranu proti špionáži a zrade na prepracovanie.¹²⁰

Ďalším súbežným opatrením bolo stiahnutie všetkých už vydaných smerníc na ofenzívnu činnosť od VDO a podriadených útvarov na obranné oddelenie MNO. Taktiež boli stiahnuté spravodajské legitimácie, ktoré vydalo MNO od všetkých bývalých spravodajských dôstojníkov I. a II. kategórie. Dovtedajšie legitimácie boli ponechané len obranným dôstojníkom na VPV a VDO, s tým, že ich platnosť pre rok 1941 potvrdí MNO-náčelník štábu ministra.¹²¹

Stiahnutie smerníc na ofenzívnu činnosť malo s najväčšou pravdepodobnosťou viaceré dôvody. Nemožno vylúčiť nemecký tlak na ukončenie ofenzívneho spravodajstva vôbec a osobitne proti Maďarsku v zmysle predošlých dohôd, ani vydanie nových smerníc, ktoré by tieto požiadavky už plnohodnotne reflektovali. Skôr sa však prikláňam k domnienke, že išlo o zabezpečenie ochrany listinných dôkazov, že slovenská vojenská spravodajská služba od svojho vzniku tieto činnosti vôbec vykonávala a bola riadená a usmerňovaná z najvyšších veliteľských úrovní.

Načrtnutými procesmi sa dotvorila dlhodobejšia mierová, respektíve po začiatku vojny proti ZSSR zápoľná, v princípe základná štruktúra slovenskej vojenskej spravodajskej služby. Napriek uvedeným opatreniam a ich praktickému dosahu sa v danom období naplno rozvinuli vyššie formy ofenzívnej činnosti, ako napríklad profesionálna práca s agentúrou.

Jednou z najdôležitejších súčastí tejto práce bola evidencia agentov. Ústrednú evidenciu viedlo spravodajské oddelenie MNO. Spravodajské oddelenia VDO a spravodajskí dôstojníci I. kategórie si viedli v oddelených zoznamoch evidenciu vlastných agentov. Až do zrušenia spravodajských orgánov na úrovni pluk a nižšie a zavedenia obranných referentov viedli spravodajské oddelenia VDO v dvoch od seba oddelených zoznamoch agentov riadených spravodajskými dôstojníkmi plukov.¹²²

¹²⁰ VHA Bratislava, f. MNO 1939-1945, fondové oddelenie Spisy tajné 1940-1944, šk. 4, MNO č. 107 708/Taj. 16. odd. 1940, Bratislava 3. januára 1941, tiež č. 141 075/ Taj. obr. 1941, Bratislava, 18. februára 1941.

¹²¹ Tamže, f. VV1-VDO1, šk. č. 45, MNO č. 106 879/Taj. 16. oddel. 1940, Zpravodajskí dôstojníci-zmena. Bratislava, 7. január 1941.

¹²² ABS Praha, f. Z-6-326, s. 60. Na prvom zozname bolo meno agenta a jeho vhodne zašifrovaná adresa, na druhom zozname agentova značka, krycie meno a krycia adresa, na ktorú zasielal správy.

Označovanie agentov bolo diferencované. Začiatočník bol označovaný číslom nad 10 000, už pracujúci, osvedčený agent číslom nad 5 000. A registrovaný, spoľahlivý agent niektorým veľkým písmenom a číslom od 1 vyššie. Čísla prvých dvoch kategórií agentov sa mali každoročne obnovovať pre nové obdobie, čísla registrovaných agentov zostávali nezmenené.

Pri styku spravodajského dôstojníka s agentami bolo nevyhnutné dodržiavať čo najprísnejšie konšpiračné pravidlá a zásady. Z miest styku boli vylúčené akékoľvek verejné miesta, kde by dôstojník alebo agent boli známi, alebo hrozilo nebezpečenstvo náhodného spoznania. Išlo o kaviarne, reštaurácie, hostince, kiná a pod. Vylúčené boli i úradné miesta, a to žandárske stanice, stanovištia pasovej a colnej kontroly, finančné oddelenia, kasárne, rôzne úrady a pod. Z dôvodu vlastnej bezpečnosti si nemal spravodajský dôstojník zvoliť miesto schôdzky s agentom v tesnej blízkosti hraníc, za čo sa pokladalo pásmo vo vzdialenosti 3 km od hraníc na vlastnom území. Ak by vo výnimočných prípadoch spravodajský dôstojník z nejakých dôvodov zvolil miesto schôdzky v tesnej blízkosti hraníc, mal si vyžiadať ozbrojenú ochranu od najbližšej žandárskej stanice, respektíve finančnej stráže. Ak by sa o takúto schôdzku pokúšal agent, vznikalo podozrenie, že je v službách cudzej mocnosti a v takomto prípade mali byť využité všetky prostriedky, aby bol z takejto činnosti usvedčený. Styk s agentom mal byť slušný, ale dôrazný, aby bolo hneď jasné, že „...*zpravodajský dôstojník je zamestnávateľom a agent zamestnancom, ktorý je platený za svoje úkony*“.

V takom prípade, ak by agent odmietol splniť úlohu, napriek tomu, že ju mohol splniť, mal spravodajský dôstojník zakročiť radikálne, prípadne pohroziť, že agenta udá (pravdepodobne v zmysle udania cudzej mocnosti – pozn. P. Š.). To však mohol urobiť len so súhlasom spravodajského oddelenia MNO, ktorému musel svoj návrh patrične zdôvodniť.¹²³

Veľký dôraz sa kládol na dôkladnú prípravu spravodajského orgánu na rokovanie s agentom. Hlavne na znalosť reálií, o ktorých požadoval nové informácie, aby mohol odhaliť prípadné zavádzanie agenta, nepravdivé, nelogické, podvrhnuté alebo vymyslené informácie. Hlavná časť prípravy na rokovanie s agentom mala pozostávať z preštudovania možností agenta, čo sa týka priestoru, stykov a schopností, ďalej z prípravy úloh pre agenta a z podrobného preštudovania priestoru, z ktorého mal agent podávať správy. Agent nemal byť vyslaný do cudzieho štátu skôr, než sa vysielajúci orgán presvedčil, že úlohy sú agentovi jasné a je si plne vedomý toho, čo sa od neho žiada. V reči s agentom mal byť spravodajský orgán veľmi pozorný, neprerieknúť sa o ničom, čo by mohlo poslúžiť cudzej mocnosti, pričom sa vychádzalo a priori z nedôvery voči agentovi. Tá zase vychádzala z predpokladu, že ak agent za peniaze slúži jednému štátu, môže slúžiť i druhému. Prvým stupňom preverky agenta bolo poverenie získať správy, ktoré mal už vysielajúci spravodajský orgán preverené. V styku sa mali používať krycie mená, pre každého agenta iné.

Najrozšírenejšie bolo vysielanie agentov-chodcov do Maďarska na priepustku pre malý pohraničný styk, ak agentova úloha operatívne získať alebo overiť správy nepresahovala teritoriálne prihraničné oblasti. Pri slovenskom systéme vydávania priepustiek však musel byť spravodajský orgán v styku s niektorým známym notárom, ktorý takúto priepustku „na počkanie“ vydal. Bolo to nepružné a nekonšpiratívne, čo stávalo slovenských spravodajcov do nevýhody voči maďarskej spravodajskej službe. Problém spočíval v tom, že velitelia maďarských pohraničných stráží mali k dispozícii už opečiatkované priepustky, ktoré bez problémov vydávali svojim agentom a informátorom.

¹²³ Tamže, s. 60-61.

Slovenské vojenské výzvedné spravodajstvo používalo vo svojej činnosti štandardne technické, vecné a osobné prostriedky. Pod technickými možno rozumieť rôzne odpočúvacie, nahrávacie, goniometrické zameriavacie a odpočúvacie prostriedky, šifrovacie a dešifrovacie prostriedky, fotovýbavu, špeciálne chemikálie a pod. Pod vecnými prostriedkami možno zase rozumieť ukoristené dokumenty, cenzúru, tlač, rozhlasové vysielania a pod. Hlavná váha výzvedného spravodajstva však spočívala na osobných prostriedkoch, ktorými boli agenti, zajatci a zbehovia.

Podľa prevažujúcej charakteristiky činnosti a významu boli agenti rozdelení do viacerých kategórií. Najvyššie stál rezident, čo bol agent priamo v cudzom štáte získavajúci vojenský a politický spravodajský materiál. Rezidenti boli získavaní zo všetkých spoločenských vrstiev, hlavne však v tzv. lepšej spoločnosti, v ktorej sa pohybovali vysoko postavené osoby a kde bol najväčší predpoklad získania dôležitých správ. Ďalším typom agenta bol pátrač (tipár), používaný na vyhľadávanie vhodných osôb v zahraničí i doma. Na jeho činnosť nadväzoval tzv. nadháňač, ktorý pátračom vytipované osoby rezidentov, alebo chodcov získaval. Funkcie pátračov a nadháňačov boli mnohokrát kumulované. Chodec bol agent, ktorý nebol na cudzom území priamo dlhšiu dobu etablovaný, ale bol tam vysielaný splniť výzvednú úlohu. Mimoriadny význam mal kuriér prenášajúci na cudziu stranu listy, ktoré tam odosielať na adresátov, alebo späť donášal listy či dokumenty. Osoby kuriérov boli obzvlášť starostlivo vyberané, lebo od ich spoľahlivosti závisela existencia a bezpečnosť, ak nie priam život mnohých agentov. Dôležitú funkciu mal aj sprostredkovateľ (schránka), ktorý pôsobil buď doma, alebo v zahraničí a na jeho adresu boli zasielané listy určené buď agentom alebo spravodajským orgánom. Obzvlášť starostlivo boli vyberané osoby na funkciu kontrolór, ktorí mali preverovať činnosť a spoľahlivosť rezidentov a vlastných agentov. Zásadou bolo, že malo ísť o osoby nielen spoľahlivé, ale aj spravodajsky a spoločensky indiferentné, nenápadné a nevýznamné, bez akejkoľvek spravodajskej minulosti na Slovensku, alebo hocikde inde, kde pôsobili. Výnimočne mohol funkciu kontrolóra vykonávať aj spoľahlivý, dokonale utajený rezident s minimálnou šancou na prezradenie. Ďalšou dôležitou zásadou bolo, že kontrolór mal vojsť do styku s kontrolovanou osobou za absolútne prirodzených okolností. Napríklad, ak by kontrolovaná osoba bola šoférom z povolenia, mal s ňou absolvovať cestu.

Dôležitým kritériom pre ďalšiu kategorizáciu agentov a diferencovaný prístup k nim, boli pohnútky, ktoré ich viedli k spolupráci so slovenskou vojenskou spravodajskou službou. Najvyššiu dôveru požívali agenti pracujúci s patriotizmom, ktorí sa pri nasadení uprednostňovali pred inými agentami. Za jednu z najlepších, hlavne pre široké možnosti využitia ich občianstva, bola považovaná kategória agentov, ktorí mali štátnu príslušnosť neutrálnych štátov. Títo mohli spolupracovať buď z ideologických dôvodov alebo z jednoduchej túžby po dobrodružstve. Naopak, najnižšiu dôveru mali agenti nevysokkej morálky pracujúci zo zisťných dôvodov, pre peniaze. Tu sa od spravodajského orgánu vyžadovala maximálna opatrnosť, pretože existoval vysoký predpoklad, že z rovnakých dôvodov pracujú aj pre druhú stranu, prípadne viaceré strany. Využívali sa však aj remeselní agenti, čiže profesionáli, ktorí nemali žiadne iné zamestnanie. Patrili k nim medzinárodní dobrodruhovia, ale i menší, menej známi a nebezpeční agenti. Pokiaľ išlo o nimi podávané správy, boli hodnotení ako skúsení a zruční vyzvedáči.¹²⁴

¹²⁴ Tamže, s. 64-67.

Využívali sa aj agenti z donútenia, spolupracujúci síce vedome, ale proti svojej vôli, zastrášaní nejakou hrozbou. Čiže v podstate osoby vhodné na vydieranie, ako aj a vydierané osoby. Poslednú kategóriu tvorili neúmyselní agenti. Išlo osoby, väčšinou cudzích štátnych príslušníkov, ktoré nevedomky slúžili ako cenný zdroj informácií pre slovenskú vojenskú spravodajskú službu. Využívala sa hlavne ich zhovorčivosť, neraz zámerne povzbudzovaná alkoholom a ženskou spoločnosťou.¹²⁵

Vzhľadom na to, že osoby vhodné na vydieranie sa mohli vyskytovať a aj sa vyskytovali v radoch vlastnej armády, museli sa prijať zodpovedajúce preventívne opatrenia. „*Stal sa prípad, že aktivovaný dôstojník zbehol od svojho útvaru do Maďarska. Pri vyšetrovaní vyšlo najavo, že zbehnul preto, lebo bol silne zadĺžený. Do dlhov upadol častým flámovaním, hraním karát a podobne. Ačkoľvek niektorí dôstojníci mali vedomosť o jeho ľahkomyselnom živote i o dlhoch, cez to nenašla sa ani jedna osoba, ktorá by na túto okolnosť upozornila 2. oddelenie*“ – upozorňoval na začiatku roku 1940 náčelník štábu VV3 mjr. gšt. Ján Krnáč. Zároveň nariadil, aby každý gážista, dôstojník, rotmajster i civilný zamestnanec predložili na predpísanom vzorovom tlačive prehlásenie o výške dlhov do 20. januára 1940 a ďalej ho predkladali raz ročne k 15. decembru každého roku. Ďalej mal každý príslušník menovaných kategórií hlásiť do 25. januára 1940 meno, povolanie, stav, bydlisko a národnosť všetkých príbuzných, ktorých má nielen v zahraničí, ale i na Slovensku nielen zo svojej strany, ale i zo strany manželky. Velitelia boli zaviazaní zodpovednosťou za to, aby každý nový gážista premiestnený do oblasti 3. divízie predložil ihneď požadované hlásenie.¹²⁶ Sledovanie dlhov a prehľadu príbuzenstva vojenských gážistov a civilných zamestnancov a ich aktualizácia sa tak dlhodobo stali ďalšou náplňou práce spravodajských dôstojníkov i obranných referentov.

V priebehu roka 1941 sa cielene rozširovala i dôvernica sieť spravodajských dôstojníkov na vlastnom území. MNO 26. apríla 1941 nariadilo, že v jednotlivých oblastiach obranných dôstojníkov „*je potrebné rozšíriť dôvernú sieť aj medzi záložnými dôstojníkmi. Prípravy a výber pre túto funkciu boli už čiastočne vykonané v každej oblasti. Z navrhovaných, dodatočných a spoľahlivých výberom, poverte dôvernú funkciu tým, ktorí vzhľadom na ich civilné povolanie, štátne – politickú spoľahlivosť a pobyt, môžu s úspechom vykonávať túto funkciu.*“ Poverenie malo byť vykonané osobne, pri príležitostných služobných cestách a spravodajskí dôstojníci mali viesť pre vlastnú potrebu evidenciu – osobné listy dôvernícov, do ktorých mali chronologicky zapisovať nimi podávané správy. Tieto sa mali do osobných listov vkladať bez protokolovania. Vyložené náklady dôvernícov sa mali preplácať zo spravodajského paušálu, pokiaľ bolo možné, mali sa získavať dôvernici, „*ktorí pracujú nezištne a s presvedčením*“.¹²⁷

Nech už bol konkrétny dôvod tohto opatrenia akýkoľvek, nepochybne boli dva momenty. V prvom rade zapadalo do vypätej atmosféry blížiacej sa ďalšej eskalácie svetového vojnového konfliktu ťažením Nemecka a jeho spojencov proti Juhoslávii a neskôr prepadnutia bývalého ZSSR. V druhom rade znamenalo jednoduché, ale o to účinnejšie ďalšie spravodajské prepojenie armády a civilného sektora, čiže ďalší faktor štátnej totality a militarizácie spoločnosti.

¹²⁵ Tamže, s. 66-67.

¹²⁶ VHA, f. VV3- (VDO2), šk. 1. sign.1/3/1, Veliteľstvo 3. divízie č. j. 2008/Taj. 2.oddel. 1940, Dlhý gážistov, Opis, Prešov, 28. januára 1941.

¹²⁷ Tamže, f. VV1- VDO1, MNO č. 141 056/Taj. obr. 1941, Dôvernica sieť, Bratislava, 26. apríla 1941.

Do tohto obdobia tak vstupovala slovenská vojenská spravodajská služba ako organizovaná a inštitucionalizovaná zložka armády, schopná plniť úlohy, i keď viac-menej ilegálneho, ofenzívneho spravodajstva i spravodajstva obranného. Čakali ju však ďalšie náročné výzvy vojskového spravodajstva, ofenzívneho i obranného, na budúcom sovietsko-nemeckom fronte a jeho zázemí. Zároveň nemenej náročné úlohy boja proti rozmáhajúcemu sa protifašistickému odboju, vrátane vojenského, na vlastnom území, i vo frontovom a zázemnom nasadení.

Pre mnohých spravodajských dôstojníkov nastal i čas rozhodnutí, či budú naďalej bezvýhradne podporovať ľudácky režim, alebo budú využívať svoje funkcie, právomoci, poznatky a skúsenosti v prospech protifašistického odboja doma i v zahraničí. Obraz, ktorý budú v budúcnosti svojimi osobnými postojmi a činmi vytvárať, nemohol byť a ani nebol čiernobiely. Ale bol zložený z mnohých škál a odtieňov, kým niektorá zo základných farieb neprevládala.

P. ŠIMUNIČ: DIE ANFÄNGE DES SLOWAKISCHEN MILITÄRISCHEN NACHRICHTENDIENSTES 1939 – 1941

Das Augenmerk des vorliegenden Beitrags richtet sich auf eine Problematik, die von der slowakischen Geschichtsschreibung bisher nur kaum erforscht worden ist; die Anfangsphase des slowakischen militärischen Nachrichtendienstes stellte bis jetzt noch nie ein selbstständiges Forschungsthema dar und wurde mehr oder weniger nur marginal in Betracht gezogen als ein Teilaspekt im Rahmen breiterer thematischer Ansätze, wie z. B. der Erforschung der Entstehung, Entwicklung und Tätigkeit der slowakischen Armee oder des repressiven Apparates des Staates. Der Grund dafür mag vor allem in der Quellenbasis in den einheimischen Archivbeständen zu diesem Thema gelegen haben. Der aktuelle Forschungsstand gibt einen aussagekräftigen Beweis für diese These. Darüber hinaus muss betont werden, dass die Dokumente des militärischen Nachrichtendienstes aufgrund ihres sensiblen Inhalts ausgesprochen attraktiv waren für alle Beteiligten, nicht nur während des Zweiten Krieges, sondern auch lange danach. Viele Archfonds, die vom Militärischen Historischen Archiv (VHA) in Bratislava verwaltet werden, sind nicht mehr vollständig und tragen evidente Anzeichen von einer (oder sogar mehreren) Selektion/-en, die von den deutschen Sicherheitsorganen nach der Besetzung Bratislavas am 1. September 1944 durchgeführt worden ist, bzw. die im März/April 1945 vor dem Rückzug der deutschen Truppen vernichtet worden sind; mit der Sicherstellung der restlichen Dokumente durch die tschechoslowakischen Nachrichtendienst- und Sicherheitsorgane, bzw. durch den sowjetischen Geheimdienst, waren weitere Eingriffe in die Archfonds verbunden. Den Rest besorgten die Verschiebungen und Aufteilungen der Fonds in der Nachkriegszeit. Falls es dem Autor des Beitrags auch gelang, auf relevante Dokumente (Befehl, Anweisung, Richtlinie, Bericht, Auswertung usw.) zu stoßen, so waren diese meistens beim Empfänger, nicht beim Verfasser des Dokuments vorzufinden. Die vorliegende Studie stellt sich daher kein anderes Ziel, als die Problematik ansatzweise zu skizzieren unter Einbeziehung der bisherigen Ergebnisse der Geschichtsforschung. Trotz der objektiven Hindernisse wurden die Archfunde aus den einheimischen und ausländischen Archiven unter Anwendung des thematisch-chronologischen methodischen Ansatzes bearbeitet. Die Problematik des slowakischen Nachrichtendienstes wird in einem breiten innen-, vor allem aber außenpolitischen Kontext der Entwicklung des Slowakischen Staates, bzw. der Slowakischen Republik erforscht. Im Beitrag kommt das Anliegen der „Schutzmacht“ – des Deutschen Reiches, um eine dominante Stellung auch in nachrichtendienstlichen Fragen zum Ausdruck; bei diesem Anliegen ging es hauptsächlich darum, jegliche Ansätze einer offensiven, gegen Ungarn oder sogar Deutschland gerichteten geheimdienstlichen Tätigkeit des slowakischen militärischen Nachrichtendienstes zu unterbinden. Im Beitrag wird auf das Bemühen der Slowaken hingewiesen, diesem Druck standzuhalten und konkrete Beispiele der illegalen geheimdienstlichen

Tätigkeit des slowakischen militärischen Nachrichtendienstes gegen Ungarn und Deutschland präsentiert. Auf der anderen Seite wird auch auf die deutsch-slowakische Zusammenarbeit gegen Polen, gegen illegale Grenzübergänge von Freiwilligen, die sich den tschechoslowakischen Einheiten in Polen und Frankreich anschließen wollten, und gegen die innenpolitische Opposition in der Slowakei hingewiesen. In Betracht gezogen werden ebenfalls die geheimdienstlichen Aktivitäten der slowakischen Militärattachés, die Tätigkeit des slowakischen militärischen Nachrichtendienstes gegen die Sowjetunion und die einheimische kommunistische Widerstandsbewegung, als auch weitere Fragen. Akzentuiert werden die vorgenommenen Veränderungen in der Tätigkeit und in dem Ausbau des slowakischen militärischen Geheimdienstes im Vergleich mit der Entwicklung während der sog. Ersten und Zweiten Republik. Nicht zuletzt wird auf den Prozess seines Aufbaus in einen handlungsfähigen Bestandteil des Sicherheitsapparates des Staates hingewiesen.